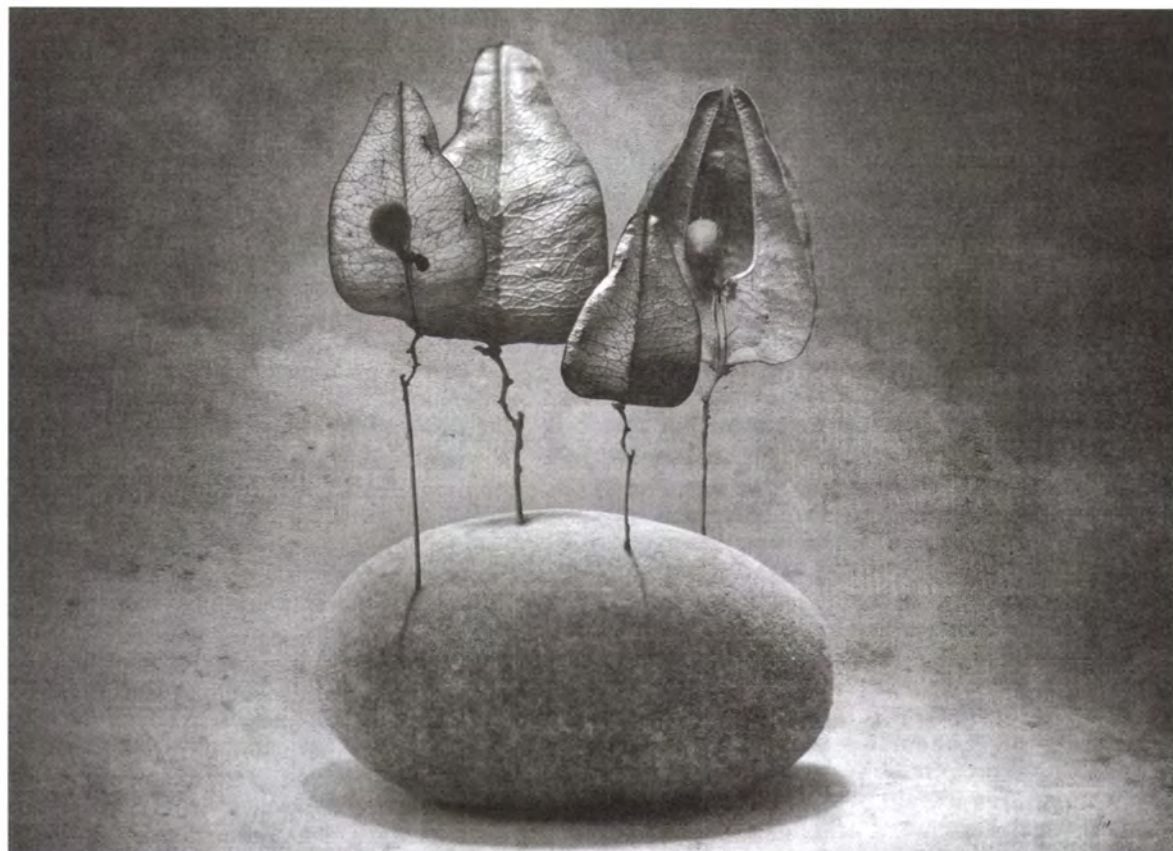

Csörgőfák

Lapszámunk 1., 4., 6–8. oldalát Szűcs Enikő a szegedi Polgári Szalonban megnyílt *Körforgás* című tárlatának anyagával illusztráltuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

A Gutenberg-kódex

Mielőtt belépünk ebbe a múzeumba, megsejlelni több mint fél évezred felhalmozódott örökségét, és el-síratni azt, ami még tart, de valamiért már látni véljük a végét, mielőtt belefeledkeznénk a nyomdagépek kikez-dhetetlennek hitt hatalmába, tehát mielőtt végképp elme-rül-nénk az ön- és kultúrasajnálathoz (ami végső soron ugyanaz), hátha egyetlen röpke pillanatra eszünkbe jut az az ismeretlen szerzetes, aki *arany és kék szavakkal* rótt a pergamenre évszázadok enyészetre ítélt emlékké-peit, végtelen türelemmel rajzolva meg minden egyes iniciálét, szöveg- és képfoszlányt, évekig görnyedve fél-homályos szkriptóriumokban, ugyanazon kódextáblák fölé, aki fél életét tette fel arra, hogy királyok, szentek és hősök gyönyörű, festett valóságát hagyja a hálátlan utókorra, bár persze akkor még nem tudhatta, hogy há-látlan lesz, azt viszont látta, hogy a jövő kísérteties kö-vetei már megjelentek a jelenében, hogy a kolostor fa-lain túl ott sorakoznak a gépesített jövő hadosztályai, hogy azt, amire neki fél élet sem volt elég, napok alatt világra hozzák mindenféle ördögi masinériák, Isten-

től elrugaszkodott nyereszkesedők zúgó-fűjtató, nyomó-elemes harci gépei, hogy iparrá változtassák azt, ami az egyediség, szépség, az *ugyanúgy-soha-meg-nem-ismételhetőség* ünnepe volt addig, és sokszorosított pa-pirhalmokkal terítsék be Európát, lehetőséget teremtve ezzel mindenféle eretnek, lázadó eszmék szabad terje-désére, amely eszmék aztán gyökeresen változtatják meg az ismert világot, de az ismeretlen írnok ezt még nem tudja, csak annyit tud, hogy sietnie kell az utolsó kéziratával, és az is lehet, hogy elkezd, talán már kissé türelmetlenebbül, egy újabb kódexet, amely arról szól, amit maga körül lát, a világ legalább fél évezredre szóló megváltozásáról, egy mainzi mester mesterkedéseiről, és nem kizárt, hogy be is fejezi, a pergamen aztán ott porosodik a kolostor valamelyik szegletében, amíg bar-bár hadak meg nem ostromolják a szent hajlékot, a lapok egy része elvész vagy elpusztul, a maradékra hosszú idő múltán bukkan rá egy bogaras régiségbúvár, akinek a halála után elárverezik a gyűjteményét, az új tulajdonos évekig folytat kétes eredményű tárgyalásokat a nyugati világ nagy múzeumaival, és amikor sikerülne megál-lapodni, a repülőgép, amelyen a kódexet szállítják, lezu-han, a megsárgult pergamenek szétmállanak valamely tenger fenekén, de a szerzetes ezt még nem tudja, és mi sem tudhatjuk biztosan, lassan semmit sem tudhatunk biztosan, de éppen ezért, mielőtt belépünk ennek a le-nyűgöző múzeumnak a kapuján, egyetlen röpke pillan-atig gondoljunk arra az ismeretlen kódexmásolóra.

„A versek az őszersből jönnek: ez Isten beszéde az emberhez”

BESZÉLGETÉS MAKKAJ ÁDÁMMAL /2

Orcsik Roland:
FANTOMKOMMANDÓ /5

Gegő Virág:
TÖRTÉNETEK,
TÖRTÉNELMEK /21

„A versek az ősversből jönnek: ez Isten beszéde az emberhez”

Beszélgetés Makkai Ádám költő-nyelvész- műfordítóval

– Van olyan, már megjelent munkád, amelyet nem tekintesz véglegesnek?

– Ismét elkezdtem foglalkozni Goethe *Wandrer's Nachtlid* című versével. A *vándor éji dala*. Ennek korábban összegyűjtöttem különböző fordításait – magyarul is többet, itt van Weöres Sándor fordítása, Kosztolányi Dezsőé, Szabó Lőrincé, Móricz Zsigmondé, de Henry Wadsworth Longfellow amerikai költő, Lermontov és mások is, két verziót én magam csináltam –, és minden nyelvről visszafordítottam az alapnyelvre, mert nem mindenki ír és olvas ennyi nyelven egyszerre. Eből lett egy kétszázötven oldalas könyv, a *Cantio Nocturna Peregrini Aviumque* – tehát ugyanaz a vers különböző formákban. Egy adott jelentéshalmaz realizálódik hol angolul, hol németül vagy más nyelven. Ez a munkám két kiadásban is megjelent már, a fordítások mellett van benne egy magyarázat is, és az egyik kiadásban megjelent egy beszélgetés is Goethe és jelentéktelenségem között. A beszélgetést még le kell fordítani magyarra. Idáig ezt tartom a legfontosabb munkámnak.

– Hogyan kezdted el Goethevel foglalkozni, kikerülve a Faustot?

– Goethe Frankfurt am Mein-ban született, és az évenkénti Frankfurter Könyvásár először Magyarországot tette meg díszvendégnek, kellett valami magyar-német kontribúció, és volt egy évem, hogy összekalapáljam ezt a fordításantológiát. Engem ez mindig nagyon izgatott.

Fotó: Czímbar Gyula / MTI

A mi vallásszerű filozófiánknak, az antropológiának egyik fő alakja volt Goethe. Rendkívüli tudományos munkái vannak, fantasztikus polihisztor volt. Egyik elve, hogy a növények egy ősnövényből fejlődtek ki. Ennek az analógiájára nálam a versek az ősversből jönnek le – ez lehet Isten beszéde az emberhez. Lehet hármass tagozódású. Az Édenkertben van egy nyelv, amikor Isten parancsba adja Ádámnak, hogy nevezzen meg minden élőlényt – ez a paradicsomi nyelv. Ezek után jön a dekadencia, amikor elzúlik a világ, és az ember göggyében Babel tornyát építi, de az Isten bosszúból összezavarja a nyelveket – ez a bábeli nyelv. A harmadik pedig a pünkösdi nyelv, amikor mindenki érti egymást. A nyelvészetben is nyitva kellene állnia az útnak a paradicsomtól a pokolig és vissza a paradicsomba. Ez is egy goethei gondolat.

– Korábban mesélted, hogy amikor bened az iskolában tanított világnézet és az itthoni protestáns neveltetés végképp összekuszálódott, édesanyád Török Sándorhoz vitt el, hogy majd ő elmagyarázza neked, hogyan működik a világ.

– Török Sándor életműve borzalmasan el van hallgatva, pedig egy Krúdy Gyula nagyságrendű író. Fantasztikus történetei vannak, az emberi lélek mélységeibe lát bele. Négyen-öten gyűltünk össze hathetente, és Sándor bácsi elmesélt nekünk mindent. Így lettem antropológus. Török Sándor tanításait később kiadtam egy könyvben. Michael Alexander: Az „Én”: címszavak a világhoz és az ember-

hez. Franciából fordította: Makkai Ádám. Franckarikát! Ez az utolsó szóig Török Sándor munkája. De a szocializmus alatt kénytelenek voltunk egy történetet kreálni egy nem létező szerzőről és a nem létező könyvről. A könyv ajánlása: „Török Sándor (1904–1985), a kiváló magyar író emlékének ajánlom – Dr. Michael Alexander, Basel”. Chicagóban jelent meg 1987-ben, amikor Török Sándor nyolcvanéves lett volna. Bár a könyv nem készült el haláláig, kéziratban, fejezetenként elküldve olvasta és helybenhagyta.

– Tehát Török Sándor, Rudolf Steiner és az antropológia kapcsán jutottál el Goethe-hez. Amikor meséltél a nyelvekről, az jutott eszembe, hogy ebben a sajátos antológiában mintha egymásra tevődne a nyelv e három síkja. Gondolom, te magad sem tartod pusztán véletlennek, hogy Ádámnak hívnak, nyelvész vagy és költő, majd egyetlen vers kapcsán közös nevezőt, illetve közös eredetet találsz ezeknek a fordításoknak – lefordítás-visszafordítás mind-mind újabb vers lesz –, mintha ez a könyv is egy pünkösdi rítus volna, amely ideig-óráig ismét leszármol Bábellel. Ezt érzed most a te ádámi felelősségednek, hogy ezáltal megmutasd a nyelv működését, a költészet működését?

– Jól látod. Ez a vállalkozás is tükrözi, hogyan gondolkodom a világról. Hiszen valamilyen furcsa módon nyelvész lettem, pedig sosem akartam az lenni. A filológiánál nincs unalmasabb. A lábjegyzetekkel eltölti az ember az egész életét. De ha már úgy alakult az életem, hogy jól kellett tanulnom angolul, nyilvánvalóvá vált, hogy másfajta gondolatok és érzések vannak a különböző nyelvek mögött, és ez kezdett el foglalkoztatni. Rájöttem, hogy a szakmán belül erre sosem fogok választ kapni, ezért megírtam, hogy az antropológusok hogyan gondolkodnak erről. Ők megragadják ugyan ennek a jelenségnek egy szintjét, de ők meg a technikai részét nem értik. Az igazi nyelvészet tudományosságát szintézisre kell hozni azaz, hogy az embernek szellemtudományi meglátásai is vannak, és ez honnan jön.

– A verseidet olvasva is érezhető, hogy nagyon komoly szakmát birtokolsz. Nemcsak költői képeket használsz, hanem olyanokat is, amelyek a nyelv természetére mutatnak rá. Egykori ars poeticád szerint „Szomjúság – embernek lenni. Ecet – a költészet.” Ebben igen erős cinizmus van azokkal szemben, akik a költészetet gyógyírnak, balzsamnak, valamiféle enyhet adó csodaszernek szokták titulálni. Hogy vagy te ezzel a szomjúsággal és ecettel?

– Igen, ez egy régi mondat 1966-ból. A forradalom tizedik évfordulójáról származik. Az volt a probléma, hogy az emigrációban dúltak a fűzfapoéták. Borzalmas szövegek születtek meg. Ezek közül a legjobb-legcsapnivalóbb a *Bebádogoztak minden ablakot...* Borzalmas. Nem volt olyan március 15. vagy október 23., hogy ezt valaki ne bőgte volna el. A jambus egy vasaloda. Kannás Alajossal szidtuk nagyon a szerencsétlen szerzőt, és skandáltuk, hogy „Ablakba tettek minden bádogost, / önmutogató, szemérmetlen kisokost”. Mindegy úgy gondoltam, hogy a vers ne csak

MAKKAI ÁDÁM

Költő, műfordító és nyelvész. 1935. december 16-án született Budapesten. 1956-ban Amerikába emigrált, a Harvard és a Yale Egyetemen végezte tanulmányait. Doktori disszertációja, az *Idiom Structure in English* (Az angol nyelv idiómáinak struktúrája) az angol nyelvészet egyik alapkönyve. Tábori Pállal és Kabdebó Tamással közösen elkezdett gigászi munkája a magyar költészet kétkötetes antológiája, az *In Quest of the Miracle Stag* (A csodaszarvas nyomában), kétszer 1200 oldalon mutatja be a magyar költészetet az ősköltésztől napjainkig. 2011-ben a munkásságáért Kossuth-díjjal tüntették ki, idén az életművét Kossuth Nagydíjjal ismerték el. Tavaly Hawaiiról hazaköltözött szülővárosába.

andalító és gyönyörködtető legyen, ahogy olvashatjuk Petőfi és Arany levelezésében, hogy „Legyen minden dalunk egy-egy vígasztalás / egy édes álom a kemény nyoszo-lyára!” Szerintem ne édes álmat tegyünk, hanem rajzszögeket és sósavat a nyoszo-lyára, hogy tudja végre az ember, hogy ez tényleg rossz. Düh volt bennem, hogy ne andalítson senki engem. Harmincegy éves voltam – mondom ma nyolcvanévesen –, szóval egy fél évszázaddal ezelőtti hangulatomat fejezte ki. Nem az használja a költészetet hasznos módon, aki andalító balzsamnak szánja, hanem aki a csúfat ki meri mondani. Az olyan, mint amikor egy jó orvos nem fájdalomcsillapítót ad, hanem meggyógyítja a sebet, amibe néha bele kell nyúlni, és az nagyon fáj.

– Szerinted miről érdemes manapság írni? Mit kell ma kimondani, hogy fájjon?

– Ma az ostromozandó elsősorban, hogy mi cifra állatok vagyunk. Nincs felelősség, mindenki azt csinál, amit akar. Előfordulhat az, hogy a világot egy 12. századi tudatállapotban lévő csúrhoz fenyegeti, akik nem tudják elképzelni, mit jelent az, hogy a másik vallását tiszteletben tartani. Európának sokkal előbbre kellene lennie, mint ahol van. A második világháború kiderítette, hogy Európa egyik legintelligensebb népe, a német – milyen filozófusokat, milyen zenészeket adtak az emberiségnek! –, mennyire fanatizálható, és Európa nem vonta le a tanulságot ebből. A másik gond, hogy eluralkodott a panasz joga: az vezet a társadalmat, akinek több fölpanaszolnivalója van. Írtam is egy ciklust *A panasz joga* címmel – ebben él ezzel a joggal a navajo indiántól kezdve a katolikus papig mindenki.

– Ha olyan szerzők írásait olvassuk, akik valamilyen okból kivándoroltak a szülőföldjükről, hangsúlyosnak találhatjuk az idegenség-tapasztalatot. A te szövegeidből az érződik, hogy bárhol ugyanúgy tudsz idegen lenni. Nálad ez a kivándorlás előtti tapasztalat?

– Megtanultam korán, hogy az ember otthon is lehet idegen, vagy hogy idegenben is van otthon. A gyermekparalízis miatt már kiskoromban úgy alakult az életem, hogy Dantét és Vergiliust olvastam, miközben a többiek a közelben fociztak. Ez eléggé elszakított a kortársaimtól, fizikailag és szellemileg egyaránt.

– Mitől jó idegennek lenni Magyarországon, Chicagóban vagy Hawaiin?

– Itthon idegennek lenni azért jó, mert nem borít ki egy csomó minden, ami a bennszülött bennszülöttet dühíti. Amerikában, ha letapostak, akkor azt mondtam, hogy amire lépnek, az egy magyar cipő és egy magyar tyúkszem, de a fájdalom egy amerikai tanáré. Nem érdekelt. 1972-ben tudtam először hazajönni, addig nem adtak vízumot. Kint pedig az volt a jó, hogy nem tudtam teljesen komolyan venni őket, egy társadalmat, ahol például az első televízióban közvetített elnökválasztás, Nixon és Kennedy között, eldőlhetett azon, hogy Nixon nem volt hajlandó kifestetni magát a forgatásra, hanem fris-

sen borotvált, kicsit szürke pófával állt ki oda, mint aki most lépett ki a sírkamrából, Kennedy pedig fiatal volt, napbaránított arcú, üde és szellemes. A hawaii tapasztalataimat összefoglaltam a *Személtáda, lusta lelkem* című versben. Határ Győző azt írta magáról: „*En a bolygót tévesztettem el*”. Én is így érzem magam.

– Szóba került 1956, és valóban megke-
rülhetetlen téma. Biztosan többen meg fog-
nak keresni téged, meg Ferdinandy Györ-
gyöt, azokat, akik hazatértek, és szép kerek
történeteket akarnak majd kicsikarni belőle-
tek. Hogy érzed, milyen erről most beszélni?

– Tíz évvel ezelőtt nagyobb tétje lett volna. Akkor aktuálisabb volt. Épp egy fél évszázad. Ez a hatvanadik évforduló kissé erőltetett. Persze érthető, hogy még élünk páran, és a tapasztalatainkat, emlékeinket most akarják kamatoztatni. Papp Tibor is hazajött Párizsból. Több pályázatról is tudok, hogy *Három életrajz* címen meg-
írják az életrajzunkat.

– Hogy érzed, az önéletráírással mi-
lyen hangsúlyt kap 1956? Hiszen sarkala-
tos pont, emiatt mentél világgá.

– A *Kegyelem* című szövegemben írtam arról, hogy 1956 elkerülhetetlenül szük-
séges volt. Ennyi gonoszság, ártatlan em-
berek kínzása, halálos ítéletek fenyege-
ttségében élni – ez már tarthatatlan volt, ennek robbanni kellett. Még a boly-
gók is így álltak az égen. Tényleg elke-
rülhetetlen volt. Csak egy zárójeles törté-
net: 1956-ban a XI. kerületi tudósúróben
ülök gondozásra várva, mert a diákiga-
zolványomhoz szükség van erre a vizgá-
latra. Mellettem ül egy öreg bácsi. Kér-
di: A fiatalember mivel foglalkozik? Mon-
dom, egyetemi hallgató vagyok. Mit tan-
ul? Francia nyelvet és irodalmat. És ön?
– kérdezi. Nyugalmazott magyartanár
vagyok – feleli. Eltelik negyed óra. Egy-
szer kérdezi: Nem tudja a fiatalember, hogy
hány órákor született? Mondom, hogy tu-
dom, mert szó volt erről otthon. 11 óra egy
perckor születtem délelőtt, a Röck Szilárd
utca 33-ban lévő Bábaképző Intézetnél.
Miért volt ezekről szó maguknál otthon?
– kérdezi azonnal. Azért, mert édesanyám
kicsit hisz az asztrológiában, de szerin-
tem babonaság. Ingatja a fejét: Nem, nem,
nem az. Szeretnél érdekes dolgokat meg-
tudni magadról? Mondom: Miért, a tanár
úr asztrológiával foglalkozik? Bólint. Szű-
rés után gyere fel a lakásomra – suttogja.
Egy óra múlva végeztünk a tudógondozó-
ban, és vele mentem. Ott lakott a közel-
ben. Azt mondja: Na, fiam, te úgy mész el
innen, hogy a lábad se éri a földet. Mon-
dom: Bevallom őszintén, épp ez a vágyam,
mert nagyon szeretnék apámmal talál-
kozni, aki tízéves koromban kiesett az éle-
teimből, és Amerikában él. Miből tetszik
gondolni, hogy engem innen kiengednek?
Azt mondja: Á, nem egyedül mész. Szá-
zával és ezrivel mentek. Hogyhogy – kér-
dem –, hát Bécsig sem lehet eljutni. De-
hogynem – mondja –, ezrivel indultok, ez
az egész ország egy olyan robbanás előtt
áll, amilyen még a történelem folyamán
sose volt. Kérdelem a tanár úr nevét. Kide-
rül, hogy Reisz Sándornak hívják. Kér-
di: van egy kis barátnőd? Mondom, hogy van.

Na, vigyázz rá, mert vele mentek ki. Így
is történt. Kemény Zsuzsával szöktünk
ki, ő lett az első feleségem. Majdnem hét
évig tartott a házasságunk. Végülis Reisz
tanár úr jóslata, hogy a lábam sem éri a
földet, úgy megyek el ebből az országból,
a szó szoros értelmében is beteljesedett,
mert Püski Sanyi és Gabó vittek a kar-
jukba emelve kilométereken keresztül. Ez
egy csodálatos történet. Annyiszor elsza-
kadtam a hazától, hogy a végén már so-
sem szakadtam el tőle. Anyámnak rend-
kívül fontos szerepe volt a nyelvi tudatom
ébren tartásában. Minden hónapban kül-
dött egy könyves csomagot, öt-hat kötetet.

– És édesapáddal a viszontlátás végül
milyen volt?

– Apám nagyon kedves és cinikus po-
fa volt. A menekültlágérből besompolyog-
tam egy irodába, ahol volt egy telefon.
Mondtam, hogy nincs pénzem, de Boston-
ba akarok telefonálni. Hogy én hívom, de
ő fizeti. Mondtam a telefonba, hogy Apu,
itt vagyok. Erre ő: Te meg vagy örülve.
Mondtam, hogy ketten vagyunk a felesé-
gemmel. A bécsi lágerben elvettem Zsu-
zsát. Te teljesen meg vagy örülve – felelte.

– Mit tudatok megbeszélni abból, hogy
eltűnt egy évtized a közös életetekből?

– Próbáltam elmondani, milyen érzés
volt tudni, hogy van apám, de nem remél-
hetni, hogy valaha is találkozunk. Me-
séltem anyám és az írók teljes kiszolgál-
tatottságáról, és hogy kitűnő érettségim
ellenére is nehéz volt felvételt nyerni az
ELTE Bölcsészkarára. Meséltem, hogy az
országba mint valami börtönbe való be-
zárttság mellett milyen hatással voltak
rám, ránk, fiatalokra az idősebb generá-
ció elbeszélései a szabad utazásokról, és
mennyire felkeltették bennünk a vágyat a
nagyvilág megismerésére.

– Az apátlanul felnövő fiúról jut eszem-
be a Petőfiről szóló, Úristen, engedj meg-
halni! című könyved, amely az utóbbi
évtizedek egyik legizgalmasabb költői vál-
lalkozása: egy „lírai családrege”. Ebben
megírod Petőfi halála utáni verseit, de köz-
ben ott egy család is, amelyben kicsit min-
denki író. A hősi halott és a hozzátartozói
verseiből egy huszadik századi és nagyon
freudi történet kerekedik. Ebben mi volt
számodra a kihívás, a Petőfi-kultuszt ár-
nyalni vagy azt a családtapasztalatot kiír-
ni magadból, ami neked adatott?

– Mindez együtt. Ebben a szövegben ezt
nehéz szétválasztani. Itt mindenki szerel-
mes Petőfibe: „*Hágj meg engem, óh, Petőfi
Sándor!*” Szándékomban állt kicsit szent-
ségteleníteni a szabadságharcost, és le-
hozni őt a földre. Ezt a szentségtörést,
hogy Petőfi nem volt mindig kedves, már
anyám megtette a *Róza leányasszony* cí-
mű regényében. Ő nagyon jó karakter-
ábrázoló volt színészként is. A Petőfi-té-
ma a barguzini csontváznak a sajtóban is
követhető karrierje miatt vált rendkívül
aktuálissá. Amit Babits is megírt: „*Ne-
vét idézik csak, de a szellemét nem*”, na-
hát ezen kellett javítani egyet.

BONCZIDAI ÉVA

Valparaiso

Ha a plázacák mint ablaküvegen néznek át rajtad az utcán, jusson az eszedbe Valparaiso.

Ha szószünet van a feleségeddel, a főnök úgy üvölt rád, mint egy vezérbölgény, a haverok pedig szívatnak, hogy kopaszodni kezdsz és sörpocakod nő, jusson az eszedbe Valparaiso.

Ha egy visszamaradott megütteti autód a parkírozóban, és eltűnik utána, mint szamár a ködben, jusson az eszedbe Valparaiso.

Ha elveszíted a kártyád, a mobilod lehal és senki nem válaszol többé a neten, jusson az eszedbe Valparaiso.

Ha megtudod, hogy brüsszelőziban, retropátiában, azoospermiában, patibuláris szinkretizmusban, János–János, Girlandi–Scrooge vagy Schultheiss–Kertész szindrómában, kompulzív onanizálásban, epehomoktól, kontaktneurózisban és szűznemzésben szenvedsz, jusson az eszedbe Valparaiso.

Ha érzed, hogy az élet éppen „delete”-et nyomott rád, és elvágtat melletted, mint egy Mercedes S 7 Klasse, jusson az eszedbe Valparaiso.

Valparaiso létezik! És te megérdemled, ezért megkapod.

Pamela

Még senki sem találta meg a tökéletes párját. Kivétel dáktör Niku, nyilván. Az övé magas, 1,85, szőke, nagymellű és kékszemű. A neve Pamela. Nem Pamela Anderson, mert az már elég kacat, hanem egész egyszerűen Pamela.

Pamela mindaz, amit egy férfi kívánhat: istenien főz és mestere a tantra jógának. Egyesek azt mondják, cseh vagy svéd, mások szerint egy ráșinari-i juhásztor unokája, Goga és Cioran szülőfalujából, megint mások úgy vélik, egy butikos kisebbik lánya a Colentina lakónegyedből. Kit érdekel! Pamela Pamela, és basta!

Ráadásul takarékos is. Bár dáktör Niku végtelenül gazdag, Pamela kizárólag turkálókából ruházkodik. De hát olyan szép, hogy minden cafat úgy áll rajta, mintha tegnap szabta-varrta volna saját kezűleg Paco Rabane vagy Calvin Klein.

Dáktör Niku szavából nem tér ki, pedig két doktorátusa van: egyiket a Sorbonne-on szerezte, nyelvfilozófiából, a másikat Oxfordban, számítási logikából. Amikor dáktör Niku nincs otthon, Pamela elheveredik a medence szélén lévő nyugágyon, persze miután elvégezte háztartási teendőit, és Kierkegaard-ot, Wittgensteint, Heideggert, Derridát olvas.

Normális, hogy sohasem veszekednek. Amikor felmerül valamilyen probléma – hiszen, nna!, ők is emberek –, tartanak egy gyors briefing-et, és tisztáznak mindezt, ahogy partnerek között szokás, ész-

érvekre alapozva. Ha ez nem működik, bevonulnak a hálószobába. A tantra jóga tévedhetetlen.

Egyesek, a nyavalyások, azt hangoztatják, hogy Pamela valójában egy bionikus nő, csipekből és áramkörökből, némi hús és bőr beültetésekkel, lényegében csak egy klón dáktör Niku & his Skyzoid Band laboratóriumából. S ezért van az, hogy közelről még senki se látta.

Francokat! Pamela olyan nő, mint a többi, csak épp tudja a helyét: távol tartja magát a lesifotósoktól, az agyament divatparádéktól, bemutatóktól és beszélgetőműsoroktól.

Ilyen feleséget nem találni manapság. Ezért van az, hogy róla beszélnek a nagyságák is egy kávécska mellett, a nyugdíjasok a parkban, sakkjátszma közben, a kislányok, akik a tömbház előtt ugróköteleznek, és róla a nagyvagányok is, míg kihozzák nekik a sört.

S ezek azt mondják: „Keményebb, mint Mimi. Ami az én Ginámat illeti... hát na, jó lány, nem mondom, hogy nem... na, de Pamela... Isten, Isten, s dáktör Niku soká éljen!”

A vidéki nagymamák

(*Bunicile de la țară*)

Még akadnak olyanok, hogy nagymamájuk van vidéken, a hegyek gyomrában vagy ki tudja milyen, Isten háta mögötti

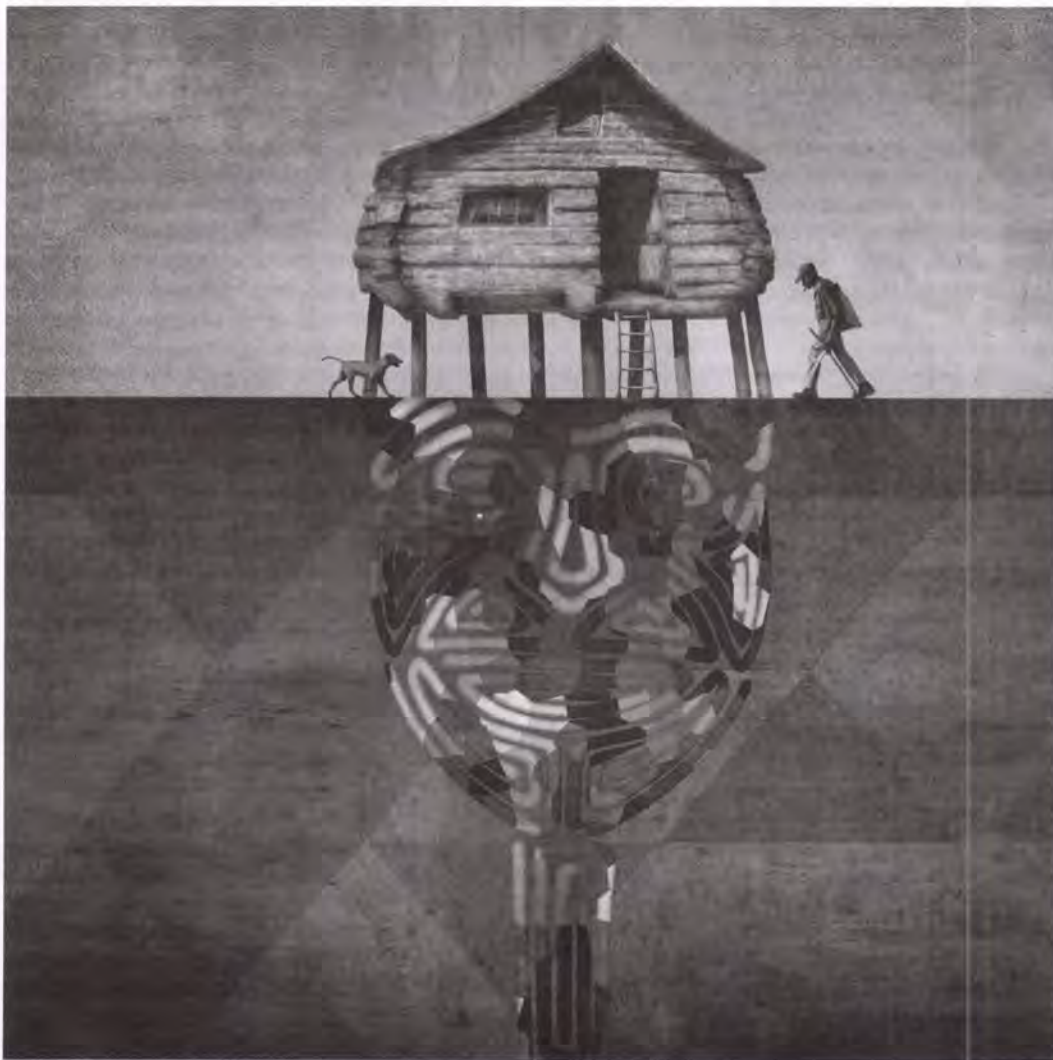
zugokban a nagy alföldön... valahol a földgolyó szájeremén, ahol elég egy plusz lépés, és a nagy semmibe zuhansz. Fa- vagy vályogházikó az otthonuk, tetején zsindely vagy szalma, amilyeneket csak a Discovery-n látni ma már.

A konyhában alszanak, a kecskékkal és a tyúkokkal. Ezér' bűzlenek úgy mindig, mint a túró és a leforrázott csirke. Aprók, hajlott hátúak, csupa csont és bőr, fekete fejkendőjükben és fogatlan szájukkal mintha boszorkányok lennének. Aból a jóra való és eléggé lestrapált fajtából. Second-hand boszorkányok.

Na de nem tudnak semmiféle varázslatot. Csak kivinni a kecskékat a legelőre, magot szórni a tyúkok elé, fát vágni és tüzet gyújtani a dinoszauruszok idejéből származó kályhákban, amelyek folyton befüstölik a szobát. Puliszkát és csirkecsorbát főzni, a reggeliben fejt tejet odatenni a forralóba.

Éldegélnek ők is. A férjek, nagyapáink, régen halottak már, mert iszákosak voltak. „Szeretett, szegény, felönteni a garatra. Isten nyugtassa!” Mindegyikük ezt mondja. Aztán kimennek az udvarra tojáást keresni a bokrok közt lévő fészkekben; csomagoljanak nekünk valamit hazulra. Erősen jószívűek ezek a mi nagyanyáink. És erősen magányosak. De sohase panaszkodnak.

Még dáktör Niku sem lenne képes segíteni rajtuk, hát akko' mi! Úgyhogy évente egyszer keressük fel őket: délben érkezünk, délután távozzunk. Semmi értelme tovább maradnunk.

A ház emlékei

Kezdetben minden okésnak tűnt: két-három fura figura, mennek körbe-karikába a lakónegyedben, mint a mérgezett egér, egyik kezükben GPS, másikkban turistakalauz. Legalább volt, akiken röhögjünk, lelünk nyugodalmára.

Na de miután a Discovery, az Animal Planet, a Travel, a Mystery Planet s még néhány ilyesmi leadott pár filmeckét, olyan gagyi címekkel, hogy lehídsz tőlük, mint például: *A hős patkány a környékelenség lakónegyedéből*, *A G13-as tömbház istenei*, *Az apátlan negyed*, *A hely, ahol nem történik semmi*, *Álomkirándulás az álmonegyedben (sálálálálál!)*, *Egyenruhás angyalok*, na azután lett akkora köcsög-invázió, hogy ilyent még nem pipáltál. Rosszabbak, mint a vándornépek! Az utcán már szuszogni se tudsz tőlük. Japánok, akik mindent lefotóznak, ami él és mozog, csicsergő sárgácskák, amerikaiak, mintha pumpával fújták volna fel őket, németek, olaszok, spanyolok, fehér lepedőbe öltözött arabok, nagy zsebkendővel a fejükön, folyamatosan tökrészeg ruszók, ezen kívül eskimók, kalmukok, bordóiak, hottentották...

Fuck! Az összesnek kirándulást kell szervezni. Mindegyiknek szája ízére & zsebe méretére: két, négy, hat, sőt, tizenkét órát. Negyednéző körút helikopterrel, busszal, villamossal, rollerrel vagy éppen riksával, amelyet közösségi munkára fogott csólakók húznak. Sőt, gyalogtúra; ez a legdrágább, mert védősíak, golyóálló mellény, kevlárból készült jégeralsó és személyes testőr kell hozzá.

Az útvonal mindig ugyanaz: Biciklista Mica Madám, az alapító anya szobra; a Gyöngyvirág utcai óriásgödör az aszfaltban, amely tizennégy autót nyelt el, eddig legalábbis; a Drakula bár, friss vér kóstolóval; a Boldogság Fája; Emma néni ebédlőjéből származó Coco, a több nyelvet beszélő papagáj minimauzóleuma; a 666-os autóbusz Apró Vágy nevű megállója; a parkban a zöld pad, amelybe bele van vésve: TITI + GINA = LOVE; Mérleg pópá temploma, te-tején aranylemezekkel, odabent szentképek helyett hollywoodi színészportrékkal; a Trabant, amelyben Jimmy 497 napig lakott szünet nélkül, s világrekorder lett ezzel; a Táblajátékosok Múzeuma; Dudu, a költő kukája; az alagsor, ahol őseink rablópan-dúrt játszottak és szertartásosan áldoztak patkányt, kutyát és macskát; a világon a legrégebbi, csőtörést szenvedett és azóta se megjavított vezeték, amely harmincöt éve megállás nélkül folyik; a *Dáktör Niku & His Skyzoid Band*. A *prekambriumtól napjainkig* című állandó kiállítás.

Ami igaz, igaz: a dolog erősen jól tejel. Hiszen a turista torkosborz, dedós az agya, bármilyen baromságot elhisz, amit mondasz neki, és az összes görbe szeget megveszi, csak épp „helyi termék” legyen. De a magánéletednek annyi. Ahelyett, hogy egy cseppet jól érezd magad te is, mint minden ember, miccs, sör, meccs a tévében, fogod a kezüket és ott ülsz a fenekükben: sétálgatás, papálás, hájcsika, csajozás, ilyen-olyan porok, papírsebkendők...

Szar ez a kapitalizmus!

SZONDA SZABOLCS fordításai

Fantomkommandó

(regényrészlet)

Akkoriban sokat csavarogtam. Felszedgettem a járdáról a szétszórt üveggyolyszilánkokat, apró fémpénzeket, csavarokat. Amikor már elég sok összegyűlt, totemeket építettem belőlük. A szüleim nem örültek a szenvedélyemnek, elszívják előled a teret, vágják többször a fejemhez. Hiába engedtem végül az unszolásuknak, s dobtam ki a kollekciomat, később ismét az utcákon kapirgáltam. Amióta elköltöztem, magam mögött hagytam a gyűjtögető mániámat is. Ugy tűnik, volt valami erő a szülővárosomban, ami arra hajtott, mentsem meg a hulladékból azt, amit más észre sem vesz. Talán a föld alatti nagy gázmennyiség, mely többször azzal fenyegetett, kitör és felrobbantja az egész környéket.

Egyik gyűjtögető utamon a szomszédos utcában lófráltam. Mély gödörben találtam egy rozsdasvas vascsövet. Akkor volt, mint a karom. Amikor hozzáérttem, hideg, durva anyagként hatott. A rozsdakereső szaga facsarta az orromat. Magasba emeltem a csövet, mint egy kardot, magasan a nap felé, majd lesújtottam vele a betonra. Újabb szikrát vet egy-egy emlékforgács, elővillannak a hangok: az éles, a tompa, az érces.

Tavasszal munkaakciókat szerveztek az iskolánkban. Talicskában hordtuk a lim-lomot a méhtelepre. A lerakat a csonka kezű Krisztus-szobor közelében volt, közvetlenül a csirkegyár után. Krisztus testét ezüst színűre festették, mintha nem is plébából, hanem nemesfémből öntötték volna ki, utána pedig felakasztották a fehérre meszelt betonkeresztre. Osztálytársaimmal akármikor elhaladtunk mellette a jól megpakolt talicskával, hosszan néztem az ezüstösen csillogó alakot. Ragyogott a tavaszi napfényben a szenvedésbe dermedt test.

Egyszer azt hittem, megvakulok a szobor körüli fényözönytől. Behunytam a szemem, mindig is félttem a vakságtól, hogy nem látok többé mást, csak a tartósított múltat. Az egyik osztálytársam, Bezeg rázott fel a gondolataimból: Mit szólsz, ha ellopnanak, mennyit adnának érte? Fogalmam sincs, de biztos többet ennél a kacatnál, amit most magunkkal cipelünk, válaszoltam. Ezt meg honnan veszed, netán üzleteltél már kegytárgyakkal? Nem, de gondold bele, egy Krisztusért csak többet adnak, mint rozsdás csövekért, kopott fémdarabokért. Ja, feltéve, ha hisznek benne. Szerintem nem Isten miatt nyúlnának mélyebben a pénztárcába, hanem az emberalak végett, az mégiscsak vonzóbb a szedett-vedett szemétnél.

Vitánkat félbeszakította a méhtelep munkása, akit Kéménynek becéztünk, kásás hangon elmagyarázta, hogy a mérés után hol pakoljuk le a hulladékot, elpöccintette a csonkig szívott cigarettát,

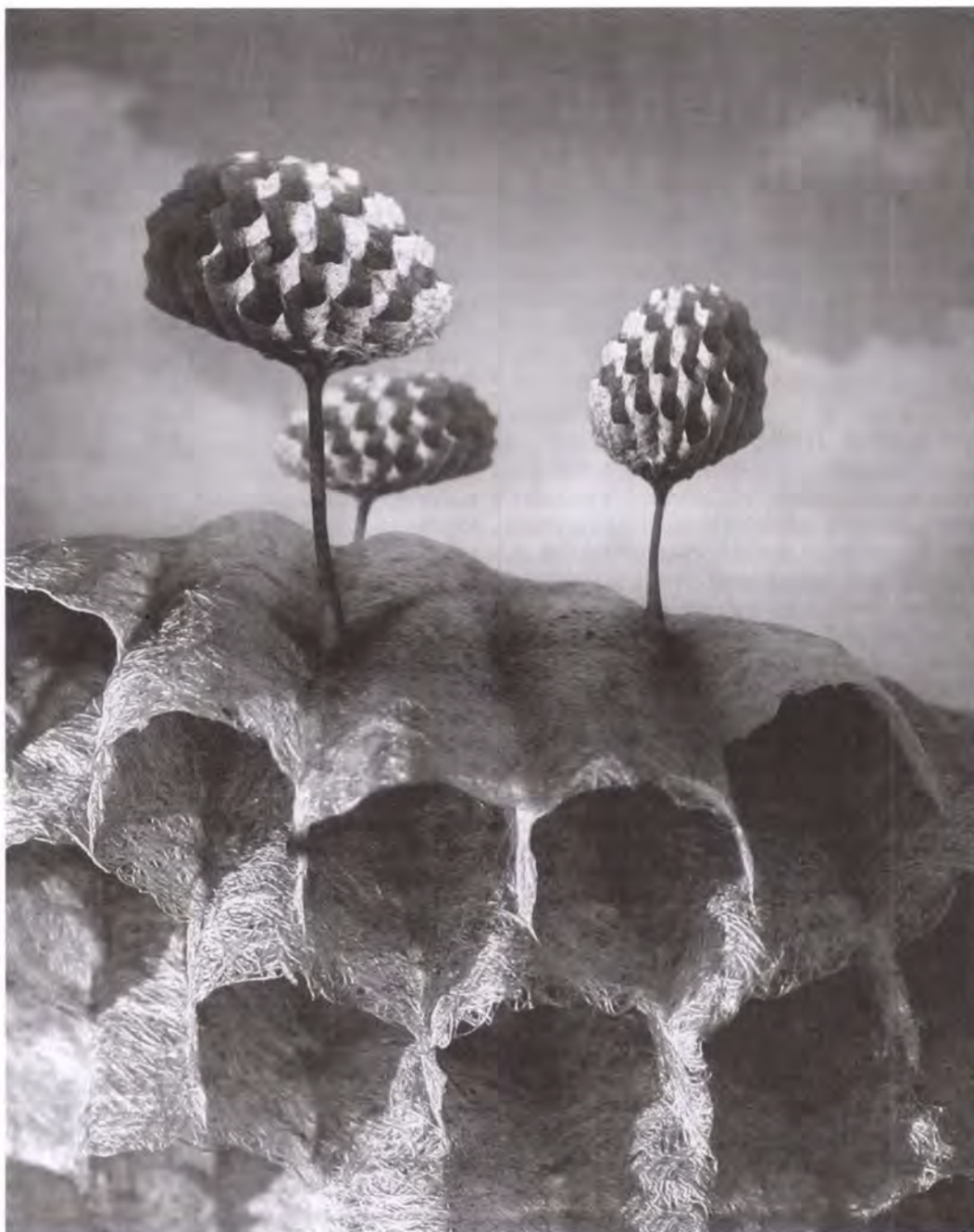
meggyújtott egy másikat, s visszahúzó-dott bódéjába a tévé elé.

Miután lemérték a kupacunkat, egy kisebb halomhoz szállítottuk, mely egészen hátul, a telep végében helyezkedett el. Hatalmas szeméthegek mindenütt. Emitt egy kopott bicikliváz, összegyűrdött sárhányók, amott behorpadt abroncsok, mosógépdobok, szanaszét szögek, girbe-görbe talicskakerekek, radiátorcsövek, autós alkatrészek, régi, használhatatlan disznópörkölők és csupa olyan szerkezet, amit fel sem ismertem. Miután kiürítettük a talicskákat, alaposan körbenéztem, néhány kacatot meg is ütöttem. Különösen egy nagy, talpas I betűre, illetve a római egyesre emlékeztető vasdarab hangja és alakja csábított magához. Amikor rácsaptam, olyan hangot adott ki, mint egy harang. Rideg volt a tapintása, finom a hangzása. Nem is tétováztam sokat, beleraktam az üres talicskámba. Nem messze az I-vastól megpillantottam egy viszonylag ép talicskakereket. Rácsaptam egyet-kettőt a közelében heverő vékony, különböző hosszúságú csövekkel: kemény tűhangok verődtek vissza. Ment is a talicskába a többi mellé, a csövekkel együtt. Három csövet választottam, ez három hangszínt jelentett: a rozsdabarna hosszú cső magas frekvencián, tompán szólt, a vékonyabb, nála kisebb, rozsdamentes csőnek mélyebb volt a hangja, míg a legkisebb, a végeinél laposra formált, sérülésekkel teli csőnek metsző volt a hangzása. Vas autófelnit akartam még. Többet is meg néztem, ütöttem, de legtöbbször színtelenül szólaltak meg. Egy viszonylag jól megőrzött abroncsra figyeltem fel, néhány karcolás volt a külső részén a lyukak körül. Több helyen is ráütöttem a kéznél levő rudakkal, idegborzolóan jajgatott.

Az osztálytársaim kiröhögtek, tudták, hogy a hulladékért kapott pénzt én katonákra fogom költeni. Nem érdekelt a gúnyolódásuk, alig vártam, hogy hazérjek, s a šupában kipakoljam a tárgyait. A šupa szerbül fészert jelent, azért használtuk így, mert jobban hangzott a magyar elnevezésnél. A szerbek is így vannak a számukra idegen magyar szavakkal, a két nemzet egymás szókincsével seftel. Édesanyám szerb, s vele szerbül vagy kevert nyelven beszélek, szemben a magyar édesapámmal, akivel kizárólag magyarul, de ettől függetlenül apám is šupának hívta a fészert. Annak ellenére, hogy már nem élek szülővárosomban, a kettős nyelvi mozgás megmaradt bennem. Velem költözött az a konfliktus is, amely a két nyelv súrlódásából fakadt.

A šupában előszedtem az összeguberrált gyűjteményemet. Magam elé helyeztem az I-vasat, balra az abroncsot, jobbra

>>>> folytatás a 6. oldalon

Darázsváros

>>>>> folytatás az 5. oldalról

a talicskakereket, mindegyiket karnyújtásnyira. Az I-vas elé rakosgattam a három csövet, először a leghosszabbat, majd a legkisebbet, végül a középest. Letérdeltem eléjük, hosszan néztem őket. Fokozatosan kialakult egy viszonyrendszer, beindult valamiféle láthatatlan anyagcsere. Munkáskesztyűt húztam, melyet apám a kertészkedéshez használt. Megragadtam a legkisebb csövet, ráütöttem az I-vasra, szép, csengő hang töltötte be a šupát. Az abroncs idegesítően magas hangja következett, elég volt szinte csak megérinteni a csővel a legnagyobb, középső lyuk körül dudorodó körvonalat, máris belehasított a fülbe a hang. A talicskakerek vékony, pontszerű hangjai új színt vittek az eddigiekbe. Örömmel püföltem a vasakat, azért is vonultam a šupába, mert sejtettem, szüleimet örületbe kergetné a hangszertelepem. Nem is mutattam meg nekik, egy zsákba rejtettem a tárgyaimat, majd a šupa sarkába dugtam, s letakartam egy barna,

szakadt pokróccal. Semmi sem látszott belőlük a sötétben. Csak akkor vettem elő a vasakat, mikor a szüleim dolgozni mentek, s egyedül hagytak otthon. A vasak olyanok lettek számomra, mint az erotika: titokban gyönyörködtem bennük.

Néha beavattam egy-egy osztálytársamat. Először kíváncsiskodva figyelték a tárgyak formáit, a hangokat, maguk is kipróbálták őket, ám hamar elunták az egészet, számukra mindez csak értéktelen vacak volt. Leszámítva Darazsat, aki azonnal fellelkesült, s arra biztatott, szálljak be a zenekarába, ahol ő gitározik, barátja, Lópata pedig bendzsózik, már régóta együtt pöntyögnek. Köztük van a szomszédja is, a ragyás arcú Szike, akinek jó kis dobucca van, szülei garázsában próbálnak. Izgatott lettem, gondolkodás nélkül rávágtam az igent. Megbeszéltük, hogy miután a šupa nagyobb volt a garáznál, ott jobban elférünk, s eztán nálam zenélünk. Megkértem a szomszédaimat, ne árulják el a szüleimnek, hogy mi zajlik a šupában. A mellet-

tünk lakó cefreszagú Csomort néhány sörrel lekenyereztem, így gond nélkül zajonghattunk, míg szüleim dolgoztak.

Kóma lett a bandánk neve, s arra utalt, hogy egy tetszhalott állapotban lévő test hangjait erősítjük fel, mindazt, amit nem lehet szabad füllel hallani. Darázs hozzáfűzte még, hogy az üstökös fejét is kómának nevezik, a nagyobbaknál ebből alakul ki a fényes csóva. A végeredmény egyfajta növénytyszerű hangburjánzáshoz vezetett.

Pár hónap múlva különös élmény részesgített meg a šupában. Miután kipróbáltam különböző ritmusokat, primitív dallamszerkezeteket, letettem a földre a csöveket. Percekig figyeltem a körülöttem lévő acélkompozíció csendjét. A különböző formában heverő tárgyak összefüggő rendszert rajzoltak ki. Ez a látvány megbontott és többszintű teret mutatott. A fekvő abroncs viszonylagossá tette a vízszintest, akárcsak a megdőntött talicskakerek. Az I-vas pedig maga volt a szíve a tér metamorfózisainak, mert ha a szára tövénél fogtam, akkor I-betűt, illetve római egyest, ha pedig a száraitra állítottam, akkor kövér H-betűt formázott. Ám az is feltűnt, mintha dupla T-jelű vas lenne: akármelyik szárát tartottam fent vagy lent, mindig T-betűt mutatott, a különbség csupán annyi volt, hogy a törzs egyik szára nagyobb a másiknál. Az abroncs pedig O-ként vagy nullaként tűnt fel. A változások számtalan szó kezdőbetűjét, számtalan nyelvet idéztek fel. Ahogy ütöttem a vasakat, láttam is a hangokat:

T-H-I
I-H-T
O-T-H
I-O-I
O-T
H-H-H
O

Naponta játszottam a hulladékhangszereimen, míg szüleim munkahelyükön dolgoztak. Közben egyre inkább érzékeltem, a vas olyan, mint a növény, csupa ösztönös és érzelmi rezgés. Hogy meg tudjon szólalni, ütni kell, hol finoman, hol erőteljesebben, attól függően, milyen hullámmás érvényesül benne. Amikor megérintem a vasat, a meteoritok, a Föld magjának fájdalmát, vágyát hallok. A bőröm alatt rejtőző részleteket. Rá kell hangolódni, bizonygattam a zenekari társaimnak, akik azt hitték, begolyóztam, kezdem túlzásba vinni a dolgokat. Ha a vasnak érzelmei vannak, akkor csókold meg!, kiáltotta Darázs. Nyaljal be neki!, vihogott Lópata. A ragyás arcú Szike azonban együtt érzett velem, aki a bőrről állította ugyanazt. Ti meg dugjátok a füttykösöket a húrjaitok közé!, vágunk vissza közös erővel. Lassan összezsíszolódtunk, a zene volt a mágnes, melyhez úgy tapadtunk, mint a reszelék. Azt hittük, semmi sem tud elszakítani minket egymástól. Míg ki nem tört a háború.

Miket találtak Jagoda két belvárosi lakásában és luxUSDácsájában, letartóztatása után

Egy konkrét költemény törmelékei

1. A leltár

Egy 3904 pornográf fényképből
és 11 régi pornófilmből álló gyűjtemény,
9 külföldi női kabát,
4 mókuszprém kabát,
3 főkaprémból készült, hosszú köpeny,
1 köpönyeg asztraháni gyapjából,
31 pár női cipő,
91 női barett,
22 női kalap,
130 külföldi selyemharisnya,
10 női öv,
13 táska,
11 kosztüm,
52 blúz,
69 hálóing,
31 kosztümkabát,
70 pár selyem harisnyanadrág,
4 selyemsál,
165 pornográf illusztrációval ellátott
pipa- és cigarettatartó,
1 gumipénisz.
Etc.

2. Utóirat

Fetisizmusának gyomorforgató,
hideglelés bizonyítékaként
megtalálták azt a két golyót is,
melyeket a kivégzett Kamenyev
és Zinovjev agyából operáltak ki,
s melyeket gondosan megcímkézve
irodájában őrzött.

3. És még egy utóirat

Besúgó cellatársa vallomása szerint,
halála előtt kijelentette,
hamarosan találkozni fog Istennel.
Sztálintól csak hálát érdemelt volna
szolgálatiért,
Istentől viszont a legsúlyosabb büntetésre
számíthat,
hiszen többezerszer szegte meg parancsait.

4. Kommentár

Jó, számtalanszor szegte meg Isten
parancsait,
ugyanakkor maximálisan eleget téve
a mindenkori, szeszélyes elvárásoknak,
amelyeket Sztálin és a vezetőség többi tagja
tűzött ki a Cseka parancsnoka elé,
sőt, ha a fámának hinni lehet –
s nálunk csak a fámának lehet hinni! –

néha eléje is ment az elvárásoknak,
kínózta áldozatait, saját kezűleg is gyilkolt,
de akkor is, miért volt birtokában
annyi női ruha és intim fehérnemű?
Jó, ez hihetetlen és visszataszító
perverzitását is bizonyítja,
de ugyanakkor felveti azt a kikerülhetetlen
kérdést is,
hogyan bizzar szexuális szokásairól
hogyan nem szereztek tudomást felettesei,
akik, ha a fámának hinni lehet etc.
mindent, úgyszólván mindent tudtak
mindenkiről,
ami abban az elsüllyedt és borzalmas
évtizedben

(ne térhessen vissza soha!)
egyáltalán megtörtént, sőt, még azt is
nagyon jól tudták,
ami egyáltalán nem is történt meg.
A valóság és a fikció,
A különös szovjet realitást megteremtve
hihetetlen módon összekeveredett...
De akkor is! Miért tolerálták az aszkéta,
sőt prűd szovjet vezérek,
köztük a mindenféle szexuális eltévelyedést
mélyen megvető Koba,
Jagoda és az őt követő, még gátlástalanabb,
perverzebb, elvetemültebb Jezsov,
a gonosz törpe életvitelét,
hiszen kicsapongásairól, fetisizmusukról –
állítólag a biszexuális Jezsov lakásán is
találtak
női ruhákat, fehérneműket, pornográf
fényképeket –
már akkor is legendák kerengtek?

Belső impulzusok

5. Vallomás

Megmaradnak a rétegek.
Hodaszevics intelmei.
„Üldözni fognak titeket.
Nem is sejtitek, mi vár rátok.”

És megmarad a rettenés,
Jezsov savószínű szeme
átvillan rajtad. Ki lehetsz?
Találkoztatok valahol?

Borzongok. Felmegy a lázam.
Mi lett volna – nem tudhatom –,
ha kezükbe kerül Léna?
Évekig koslattak utánunk.

Faggatták ismerőseink!
Ha olvashatnám dossziém...
Személyi követőim is
feltűnnek minden éjszaka.

Hajnal. És megint este lesz.
Lapály felett bolyong a hold.
Döglött csekkisták árnyai
kerengőznek ezüst fényében.

Hosszú, fehér női ingben
üldözi Jezsov Jagodát,
törként villog a múpénisz.
Felfeslenek a rétegek.

Fordította: BOGDÁN LÁSZLÓ

* Akkoriban látogatta meg Jevtusen-
ko, sokat faggatta Mejerholdról, mindez
óhatatlanul is sok mindent felkavarha-
tott a költőben, feltörhettek a gondosan
elfojtott emlékei, érdekelni kezdték a har-
mincas évek, a kágébés terror első fény-
korának hideglelés eseményei. „Ráadá-
sul – emlékezik Léna nagymama –, 1981
januárjában egy napfényes délelőttön ki-
sétált a Nyári Kertbe, s váratlanul ta-
lálkozott egy régi történész ismerősével!
A felejthetetlen Jurij Tinyanov közeli
munkatársa elmondotta, hogy rákos,
már nincs sok ideje hátra, s ezért közölni
akar vele mint költővel és szemtanúval,
néhány dolgot, nem szeretné magával
vinni a sírba. Beültek egy kiskocsmá-
ba, teát ittak és a történész óráig mesélt
Jagoda és Jezsov rémtetteiről, abban a
reményben, hogy egyszer kinyílnak majd
a szigorúan titkos levéltárak is, s nyil-
vánossá válik minden galádság. Akkor
kezdte írni ez a bizarrériákban bővelke-
dő ciklusát.” Először egy groteszkségében
is hátborzongató leltár jön, majd hirtel-
len belépünk a rémtörténetbe, és a költő,
a racionalizmus elkötelezett híve felte-
szte kikerülhetetlen kérdéseit, mi vezet-
te Jagodát, mi Jezsovot, miért túrték el
a különben Sztálinhoz hasonlóan prűd
pártkorifeusok a kágébés főnökök szexu-
ális perverzióit és eltévelyedéseit? Majd
váratlanul személyessé válik az egész s
egy szarkasztikus látomással zárul. Ezt
a ciklust nyilván nem küldte el levél-
ben, csak évekkel a halála után, 1988-
as, első pétérvári látogatásom alatt mu-
tatta meg Léna nagymama. Akkor már
a verseit rendezgettük, a magnót bekap-
csolva hosszan faggattam a versek ke-
letkezéséről, születésük körülményeiről,
s elbámultam azon, hogy az akkor 92
éves nagymamám mennyire megbízha-
tó, hűséges és pontos membránként rea-
gált mindenre, ami nagyapával és vele
történt, és fantasztikus memóriája meny-
nyi minden részletet megőrzött. Feltáru-
lítottam zűrzavart, zaklatott, megpró-
báltatásokkal terhes, félelemben és rette-
gésben eltelt, de mindenben túl mégis tel-
jes és boldog életük, amelyet egy életrajzi
regényben szeretnék megörökíteni. Hálás
voltam nagymamának az önfeláldozó se-
gítségért. Felmérhetetlenül sokat köszön-
hetek Neki. – Tatjana Bogdanova

Másvilág

phytoanekdota

Öreganyád lánkorábo a temetőbe járt ibolyát szénnyi minden kikeletkor. Mer a ibolya a ész sugarakra kivrágzik! Akkor má örömbbe tulta, hogy begyűnnek a jó idők. Igén jó a ibolyavirág a téli nyavalákró, kemín köhögésre, hideg hurutya, szenvedő szívre. Öreganyád ott lakott Öregannyáná, ott is született, ott laktak a temető mögött. Má megindút a szülés, Öreganyád assé tulta hova fusson. Szembe még ippen temettek, annya ordított, ezek még inekőtík,

a fínyes nap túlünk étávozott
a szent fínye minkét éhagyott
az estének vígóráját írtuk
de hónapot nem tuggyuk hogy írunk

Öreganyád úgy futott ki a ház-bú, kirángotta a barátnőjít a halottas menetbú, hogy gyűjön, mennyi kő, mer megindút a szülés. Ammég bábasszon vót, allött Öreganyád kérésztannya. Há má tettík le a koporsót a földbe, mire megindút a szülés. A kerítettisen túl meg

inekőtík a siratóasszonyok. Aggy uram örök nyugodalmat neki. És a örök vilá-gosság fínyeskégyík neki! De addigra má Öreganyád megszületett, túlkijabátó ikét, úgy bögött. Amikor Öreganyád vittík, akkor is fősírt valaki a kerítettisen túl a világ másik felin. Ott vót szembe a temető. Másvilág a kerítettisen túl. Öreganyád is csak odaírt, kituggya hun bolgott é ott, éccer maj mind hazakerüllünk. Ad-dig még ott virítt a ibolya a síron. Hirde-ti a főtámodást.

A mírég

phytoaforizma

Úgy tűnik é a kamilla, mind a tegnapi nap fínye, vagy mind a fécsekék. Esztendőű esztendőre kevesebb van. Akkor kezdődött ez még, amikor a elftársok behoszták a permetézist. No, permetéznek azóta is, mégy a röpüllő, hogy né légyen kártévő, hogy megmaraggyon a termís, ne légyen beteg a hajtás, né légyen gyom, né köljön kapányi. Mer csak a hasznót akarja a níp, de a magáját. A földet még

Ritmusok

megerőszakójja. Mírges, ha más is kírá a íletbú. No de jég ellen, ár ellen, aszály ellen nincsen permet. A kamilla olyan tiszta ártatlan növény, hogy az é nem viséheti a mírget. Mer ha csak éccemet is, ha mongyuk ráfúj a szellő, víge! Kidöglik. Így léssz majd a vígsó időkbe is. A tiszta lelkűek kidögűnek, mer nem tuggyák évisényi, hogy úgy émírgesédett a világ.

LOVÁSZ KRISZTINA

Hulló falevelek

Aznapra hóesést jóstak a meteorologoszok. Pedig március volt és nemzeti ünnepre készült minden rendes magyar. Még a hulló falevelek is átváltak. Aznap. Ősz sem volt, mégis hullott az égből valami dallam, rendes ritmusban, mintha valaki megrázott volna egy fát csak azért, hogy akkor és ott egy zongorára hullva elbódítsa és megrázza a jelenlévőket. Mert az időjárás független volt az időtől: aki belépett abba a kávézóba, elveszítette kapcsolatát a jelennel, rögtön a mostba került, és ezzel kivonta magát a világegyenletből ama időtlen boldogságba, ahol emlékek szárnyán repülve mindenki megtalálta a számára éppen időszerű életet. Logisztikailag eltávolodott és csak volt, egy jelen valóságban érzékelve egyszerre az összes időjárásbeli életet, amit a meteorologoszok előre megjósoltak. Varázslat éje, idő és tér egymásba révedése, ráadásul nemzeti ünnep.

Jelen falevelek egy zongorára hullottak le, éppen a megfelelő billentyűkre. A billentés nagyon fontos, a levelek éppen úgy érkeztek, ahogyan kellett. Koppanva vagy csak simogatva a megfelelő hangot. Adélka ezért szerette azt a helyet, mert a falevelek zongoráztak néha, amikor éppen arra járt és megpihent egy fárasztó nap után.

A Jelen és a Most két mulatóhely Budapestén, topográfiaailag nem messze

egymástól, éppen csak annyi távolságra, hogy aki az egyikben leül és rendel egy sört, már ne legyen kedve átmenni a másikba. A sör, főleg, ha barna, röghöz köt.

A történet mégsem maradhat ennyiben, hogy hullanak a falevelek, az ismert téma megjelenik, majd szépen mindenki hazamegy a moziból, ahol Doktor Zsivágó éjfekete szeme virraszt, aztán nem tud elaludni senki nőnemű lény, mert éget és húsba mar Omar Sharif fekete szemének tüze.

Aznap Adélka elhatározás nélküliségben volt éppen, hagyta, hogy sodorják az események, egy falevél akart lenni, egy hang a zongorán, dúr vagy moll, mindegy, oda hull, ahová éppen esik; barátai a mostani jelenbe vágytak, hát velük tartott ő is.

Simon aznap odakozmált tejet ivott. Egy nehéz napra készült, egyedül kellett helytállnia a Mostban, a hóban, doktor zsivágó helyett, aki valami időjárásbeli eltolódásból kifolyólag az úton ragadt és nem tudott szerelmének kellő figyelmet szentelni eme megszentelt márciusban, ahol a magyar és orosz lélek egybefonódását észlelték a meteorologoszok, felhők formájában. Keleten az ég borult, hajóvonták találkozására tilos. Ez egy érthetetlen mondat, ami végigkíséri gyerekkorunkat, a hajóvonta fogalma a tilos fogalmával együtt már sok, és senki nem érti, hogyan került a szövegbe a vízállásjelentés eme érthetetlen, de sokszor ismételt mondata, ami bevésődött mindenki agyába, aki Kossuth Rádiót hallgatott ebédidőben. Ez egy korosztály, egy korszak gyengéje, akár a Delta vagy a Kinyerma.

Simon egész napját meghatározta az odakozmált tej íze, olyannyira, hogy amint egy percre felszabadult a felszolgálat kötelezettsége alól, rögtön a zongorához ült és a hulló faleveleket játszott mindenféle elgondolásban. Játszott a Mostban, ujjai hulló falevélként simulnak a billentyűzetre.

Ez hiba volt, mert Adélkát elsodorták a bús-melankóliák, hajlamos volt eme érzésbe beleveszni, akár egy eltévedt partizán, akit tévedésből egy másik erdőbe ugrott le a repülőgép torkából. Az új táj havas volt és főleg ismeretlen, a küldetés pedig emígyen céljafosztott, a túlélés szele viszont keményen belesapott az arcába.

A Mostban egy kép függött a falon, Adélka egykori önmaga, a kétségbeesett, halálba induló nő arca, ő volt ott, aki egykoron nekivágott a csatamezőnek elhagyottan és csalódottan, mint egy partizán, akit egy másik helyre dobtak le és nem tudja küldetését teljesíteni, mert nem ott van, ahol lennie kellene. A kép megigézte és felidézte Adélkában az elmúltat, könnyes szeme mindig odátévedt, miközben szürcsölte a teáját és hallgatta a hulló falevelek sustorgását a hó alatt. Mert mindent betemetett a hó.

Omar Sharif közben a szemeiben ég, és nem tudja, merre tovább, hogyan érhetné el a vonat, amelyről már régen lekészt, hóhelyzet van.

Simon zongorázik az egész jelenethez. A hó szakad és vigasztal, a hulló falevelek hullanak és vigasztalnak, Adélka hullatja könnyeit és vigasztalja Simont, a zongoristát, aki az odakozmált tej miatt csak egyetlen dallamot képes játszani, többféle elgondolásban.

Ki nyer ma?

HAKLIK NORBERT

Élet a halál előtt

Uršula Kovalyknak, a kassai születésű szlovák írónőnek már több műve is megjelent magyar fordításban. Nyelvünkön 2007-ben, a *Travesztia show* című novelláskötettel debütált, amelyet két éve követett a *Nő a turiból* című regény. (Igen, ugyanarról a szerzőről van szó, még akkor is, ha az itt szemlézett új kötetben következetesen kimaradt az író nő keresztnevéből az l-t lágyító mellékjel, így a szerző neve Uršulából Uršulává ferdítődött.) Az, hogy Kovalyk munkáira ennyire figyelnek a magyar kiadók és műfordítók, csak részben köszönhető annak, hogy a jelenkori szlovák irodalom mindenféle kulturális-történelmi rákészülés nélkül is maradéktalanul dekódolható és élvezhető a magyar olvasó számára. Kovalyk munkái mindemellett amiatt is érdekesek lehetnek, hogy – oly sok más közép-európai nőíró, például a lengyel Sylwia Chutnik vagy Katarzyna Sowula műveivel hasonlóan – a feminista irodalom kategóriájába is beleilleszthetők. S míg Chutnik írásainak a gyilkos (ön)írónia, Sowula novelláinak pedig a tudatfolyamszerű belső monológ adja meg az egyéni ízt, Kovalyk műveinek a következetesen takarékos, filmszerű jelenetezés és a drámai-lélektani fordulópontokra irányított írói figyelem a legszembetűnőbb jellegzetessége.

CET
CENTRAL
EUROPEAN
TIMES

Am még mielőtt valaki ezzel fel is adná az ismerkedést Uršula Kovalyk műveivel, szögezzük le: az ő feminizmusa nem a harcok, hanem az érzékeny fajtából való. A férfiakkal szembeni düh helyett inkább a nők iránti megértésből táplálkozik. Pontosabban valami általános filantrópiából, amelynek tárgyává lehet mindenki, aki képtelenné vált saját sorsát önerejéből irányítani. Kovalyk filantrópiájának ráadásul semmi köze ahhoz, mint amikor valaki a Rózsadombról érzékenykedik szociálisan, amely többnyire abban merül ki, hogy rányomja valakire a „szociálisan érzéketlen” és a „kirekesztő” billogot, aztán ezzel meg van nyugtatva a lelkiismeret és le van tudva a társadalmi szerepvállalás. Nem – Uršula Kovalyk látásmódja mögött ugyanis ott van a szociális szférában eltöltött karrier aranyfedezete is, amelynek állomásai között egy, a nők elleni erőszak áldozatait segítő civil szervezet éppúgy szerepelt, mint egy színház vezetése, amely hajléktalanokat

foglalkoztat színészként. Kovalyk tehát nagyon is tudja, miről beszél, és a manifestációszerű kinyilatkoztatások helyett a lényegre koncentrál. Empátiája és emberszeretete egyúttal azt is garantálja, hogy bármily tragikus témához is nyúljon, a végeredmény sohase legyen nyomasztó olvasmány.

A Kovalyk-féle optimizmusra a nemrégiben megjelent, *A hűtlen nők utálják a tojást* című novellagyűjteménye esetében a könyv szerkezete is rásegít. A novellák szemlátomást alaposan átgondolt koncepció szerint követik egymást, a teljes kilátástalanság látletét nyújtó nyitó elbeszéléstől egészen a kiszolgáltatott és uralkodói szerepeket groteszk módon felcserélő zárlatig kanyarítva a kötet ívét. A novellagyűjtemény *Beatrix és én* című nyitó darabja ugyanis egy csődbe jutott életút keserű leltárja. A sötét alaptónust már az első két mondat szavatolja: „A halálomon voltam. A halál az örökké részeg apám képében volt jelen, amint a konyhában tántorog és azt üvölti: mindeteket megölöm!” Ezt követi egy keserű gyermekkor szenttelen krónikája, amelynek egyik legintenzívebb emléke az, hogy – miután az apa a falhoz csapkodja az üres üvegeket és az étkezésletet – az anya, szívirványszínű monoklival a szeme körül, kiszívja gyermeke talpából és a vécékagylóba köpdösi az üvegszilánkokat. Az elbeszélőt sorsa egy ígéretesen induló, de agresszióba torkolló és kudarcba fulladó házasságon keresztül juttatja el odáig, hogy egyedülálló anyaként már csak egy állatkereti laboratóriumban talál munkát, ahol a kísérletek áldozataként esett jószágok tetemét kell eltakarítani. Szimbólumszerű kép, elvégre mintha maga a narrátor is egy emberkísérlet áldozataként várná a fájadalmas végkifejletet élethelyzetének ketrecébe zárva. Némi optimizmusnak azonban még ez a rendkívül sötét tónusú novella is hagy helyet, amennyiben annak bizonyítékaként értelmezzük az írás záróakkordját, hogy még a sorscsapások következetes sorozata sem képes végképp elhalványítani a kellemes emlékeket és a jobb élet iránti vágyat: „De este, amikor a gyerek már alszik, és az ég fényeit látom szikrázni az ablakból, elképzelem, hogy egy fűtős kislány ül bennem, és a tenyerében lévő nagy zöld köveket simogatja.”

A nyitódarabot követő novellák olyanok, mintha egy-egy filmdráma kulcsjelenetei lennének. Ezek az olykor mindössze háromoldali terjedelmű kispróza-remek kiválóan példázzák Kovalyk rendkívüli érzékét a dramaturgia iránt. Egy egész élet drámáját sűrítik egyetlen, elsőprő erejű jelenetbe, legyen szó akár a házasságának kilátástalanságát rendszeresen háromnapos vodkamaratonnal orvosolni próbáló feleség történetéről (*Orion népe*), a valóság és a képzelet határaitra fittyet hányó

voodoo-novelláról (*Férnök*), az aprólékos realizmust és a főhős gyógyszerfüggőségéből fakadó álmvilágot egymásba mosó történetről (*Táj megégett narancsfával*), vagy azokról az írásokról, amelyekben az erotikus fantáziák kínálnak belső menedéket a kilátástalan valóság démonai elől (*Az álm és Ružana*). A kötet azon darabja, amely a leglátványosabb módon képes egy tragikus élethelyzet látletétől eljutni a pozitív kicsengésű végkifejletig, kétségkívül a *Halsalata* című írás. A novella egy kamaszlány és özvegy apja párbeszédét mutatja be, amelynek során a szülő végül drámai erejű önvallomásban gyónja meg lányának, miért gyöttri lelkiismeret-furdalás az anya halálos betegsége miatt, és mit csinálna másképp, ha nem volna már túl késő. Igazi katarzis ez, amely mintha azt sugallná: a hibákkal, bűnökkel való szembenézés az egyetlen, mégis mindenki számára hozzáférhető megoldás arra, hogy a tönkrement életek ne örökítődjének tovább a következő nemzedékekre.

A kötet záró s egyúttal címadó darabja pedig az elnyomó és a megalázott szerepének groteszk felcserélésével gondoskodik arról, hogy nevetésben oldódjék fel a kötet során felgyülemlett drámai feszültség. Méltó zárásaként egy újabb remek Uršula Kovalyk-kötetnek, amely a szlovák írónőre oly jellemző remek jelenetezéssel és sűrű dramaturgiával kínál tizenegy újabb változatot arra, amikor valaki szembesülni kénytelen a kérdéssel: ha nem képes letérni a pályáról, amelyet addigi sorsa jelölt ki a számára, vajon vár-e rá élet a halál előtt.

Uršula Kovalyk: *A hűtlen nők utálják a tojást*. Phoenix Polgári Társulás, Pozsony, 2016. Fordította: Bolemant Lilla.

PAVILON 420

13

– szerkeszti Horváth Előd Benjámin

Alább, illetve a *Pavilon 420* következő számaiban sorra közöljük a *Helikon* és a *Perspektíva* diáklap által meghirdetett *Szalonpunk* című novellapályázat díjazottjainak munkáit. A pályázat eredménye: 1. helyezés: Kádár Hanga; 2. helyezés: Nagy Hilda; 3. helyezés: Hornyák Balázs; különdíjban részesült: Solymár András, Szabó Attila, Jánosi Vivien, Bihari Csilla Rozália, Gáll Barnabás, Nagy Benjámin, Pataki Anett.

GÁLL BARNABÁS

Szalonpunk

Sötét éjjel volt, a csillagokat felhők takarták. Az utcákra telepedő feketeséget az oldalt magasodó lámpák narancssárga fénye falta fel. A repedt falú lakóházak ablakai sötétek voltak. Hűvös szellő fújt, a távolban kutyák ugatása visszhangzott.

Három tépett fiatal tántorgott be az egyik városszéli, elhagyatott utcába. Vérekes szemeik mögött szesszel gyötört agyak ütek, melyekben dob és gitár erőteljes hangja visszhangzott.

– Mit szóltok, Borsos haza fog találni? – kérdezte Laura. Vékony alkatú, alacsony lány volt, sápadt bőrrel és fűzöldre festett hajjal.

– Haza. Ha nem, majd csinál utat magának – szívtott a cigijébe Áron. Borostahajú, szegecses dzsekis fickó volt. Unott arcot vágott, mint mindig.

– Ja. Ha egyenesen a háza felé megy, akkor is odaér. Kitépi az útjába akadó fákat, ledönti a házakat és felzabálja az embereket. Borsos egy vadállat – mondta Kos. Magas fiú volt, széles vállait kopott zekéje takarta. Feketére festett túskehaja és kecskeszakálla volt. Abszintzöld szemei mámorosan ragyogtak.

– Akkor nem féltem – vihogott Laura.

– Nini, kiégték a lámpák – szólalt meg a lány pár perc múlva, ahogy az utca végén bevilágítatlan útkereszteződést pillantottak meg – Tök ciki.

– Gyújtsak új fényeket? – Csillant fel Kos szeme, ahogy Laurára nézett.

– Mégis mivel? – kérdezte Áron.

– A bikaölő még nálam van – célzott Kos a zsebében lapuló gyilkos erejű italra. – Azt már tudjuk, hogy meggyullad – vigyorgott.

– Csak hang vagy Kos, nem mered! – cukkolta Laura.

Kos a lány fénylő szemeire és csípős mosolyra húzott szájára nézett. Nagyot dobant a szíve. Nyelt egy nagyot, majd kisvártatva újból elvigyorodott és kibökte:

– Hadd égjen.

– Zsarukat nem látok – nézett körül Laura, látva, hogy Kosnak komoly az elhatározása –, de azér gyorsan csináld!

Kos a lány szemébe nézett, majd biccentett felé és Áron felé, és futva indult az útkereszteződéshez.

Börkabátja belső zsebéből előrángatta a hírhedt erejű pálinkát. Mire a kereszteződés közepére ért, a gyufáját is előszedte. Körülnézett rendőrök után, de csak botorkálva közeledő társait látta.

Még lihegett a futástól, mikor lecsavarta és elhajította a bikaölő kupakját. Meghúzta az üveget. Az ital lávafolyamként vágázott végig a torkán. A gyomrába érve könnyeket facsart a szeméből, és meggyűrte az arcát.

Kilocsolta maga köré az üveg tartalmát, majd meggyújtott egy gyufát, és a földön csillogó folyadékra dobta. A bikaölő lángot vetett. Kos elkápráztatva nézte az öt körülvevő tüzet, majd a magasba emelte az üveget és földhöz vágta. Szilánkok repültek mindenfelé, az üvegben maradt szesz fényes lobbanással gyulladt meg.

Kos elsodorta az alkoholt, a lángok és saját szenvedélye alkotta bódulat. Hosszú másodpercek teltek el, mire rájött, hogy forogva nézi a tüzet, és hangosan, ízesen röhög. Hirtelen eszébe jutott Laura. A tűzkörön kívülre kémlelt, hogy végre láthassa a lányt.

Laura rohant, és kikerekedett, rémült szemekkel nézett vissza rá. Eközben kétségbeesetten kiáltott, hogy fusson már. Áron is ott loholt mellette és szitkozódott. „Mi a szarnak nem mozdul már Kos?” Ekkor lépteket hallott maga mögül, és megpillantotta a tűzkör felé futó rendőröket. Kiugrott a lángok mögül, és minden erejéből menekülni kezdett, de már késő volt. Valami kemény csattant a fején, és rögtön hasra vágódott. Még látta, ahogy Laura a távolból fájdalommal teli arccal visszanez rá.

*

Róbert hunyorogva lépett ki az utcára, majd a fejébe húzta rendőrkalapját. Őszülőfélben levő szőke hajú, testes férfi volt. Napbarnította arcából vesébe látó szemekkel kémlelte a világot.

Épp hogy kettőt lépett előre, megpillantott egy felé futó nyakkendősférfi:

– Rendőr úr, rendőr úr! Meggyújtották az autóját!

Kikerekedett szemekkel iramodott meg, hogy elérje a járművet. A parkolóban talált rá. A teteje valóban lángolt, a járókelők már köré gyűltek.

Már megint ezek a barmok.

– Arra futott a tettes! – mutatott egy sikátor bejárata felé a nyakkendősférfi hangos zihálás közepette – Kapja el a kis mocskot, én addig eloltom az autóját! – hadarta, a mocskot szót erősen megnyomva.

Róbert komolyan a mintaállampolgár szemébe nézett, majd rohanást megindult a sikátor felé. Ahogy elérte, halkan, de sebesen lépdelt tovább, megpróbálva kitalálni, hogy merre menekülhetett a bűnös. Jó pár métert ment, és úgy hitte, elvesztette a nyomát, amikor hirtelen vihogást hallott a távolból. A hangot követve két fiatalra lelt.

– Nem hiszem el, hogy sikerült – karolta át a fiú vállait a lány. Lila mohikánhaja volt, és kék macskaszemei. A magas, túskehajú fiú, akinek a gyújtó még a kezében volt, csókot nyomott a szájára, majd megszólalt:

– Szépen lángolt, de most nyomás! – indulni készült, de ekkor Róbert lépett elő a sarok mögül. Épp hogy elkezdte a meggyanúsító szöveget és a gyanúsított jogainak felsorolását, a két fiatal már fejvesztve menekült. Róbert utánuk eredt. Magas volt és fizikailag edzett, nem esett nehezére elérni a bűnöst. Gumibotjával erős csapást mért a fejére. Az ütés erejétől elkábult kölyök kezét villámgyorsan összehilincselte, majd átkozódva maga után rángatta. A lila hajú lány könnyező szemekkel, hörögve és kétségbeesetten kérlelte, hogy engedje el a barátját. De Róbert sosem végzett fél munkát.

*

Kos kiesett az ablakon. A fényes üvegszilánkokkal együtt vágódott a hideg, kemény aszfalthoz. Borsos terebélyes alakja tűnt fel a betört ablak mögött. Arcát vad düh gyűrte meg, túskehaja fenyegetően meredt a plafon felé. Mire Kos a kínzó fájdalom ellenére feltápáskodott, már Borsos is az utcán volt.

– Nem volt elég, kishaver? – dörmögte borittas hangon.

– Nem. Nem hagyom, hogy elkezd ez az egész faszságot. Nem tudod, mi lesz a vége.

– Már hogyan tudnám?

– Úgy, hogy egy agresszív, húgyagyú személtáda vagy – vicsorgott Kos, és megint nekiesett ellenfelének.

A többiek is kijöttek a kocsmából, ki az ajtón át, ki a betört ablakon átmászva. Lélegzetviasszafojtva figyelték a vezérlakutú ifjak ökölharcát. Ha nem is tudták, érezték, hogy sorsdöntő küzdelmet vívnak meg előttük.

Kos új erőre kapott, és vad hévvel vitte be az erőteljes ütések, Borsos arcát vagy hasfalát célozva. A kegyetlen erejű csapásokat, amiket kapott, mintha meg sem érezte volna. Csak egy cél lobogott a szeme előtt:

megfékezni ezt a fenevadat, mielőtt belekezd ostoba tervének megvalósításába.

Borsosnak kiült az arcára a rettenet, látva, hogy ellenfele nem fárad, s mintha meg sem érezné brutális ütéseit. Megrémítette Kos vadsága.

De nem kellett sokáig állnia a sarat.

A rendőrök kíméletlenül ütöttek rajtuk. Gumibotokkal rontottak a fiatalok közé, s aki ellenkezett volna, arra pisztolyt fogtak, hogy végképp elvegyék tőle a kedvét. Notórius bűnözőket kerestek és találtak, személyi igazolványokat kértek azoktól, akik túl fiatalnak tűntek, hogy alkoholt igyanak... és megbüntették a nyilvánosan verekedőket. Laura ismét könnyes szemmel nézte végig, ahogy Kost elrángatják a törvény emberei.

*

– Fent vannak a tetőn, rendőr úr, már vagy húsz perce verik egymást! – mondta a vénasszony, sűrű nyálzáport zúdítva Róbert hátára. – Mikor felmentem, hogy meglocsoljam a virágaimat, akkor láttam meg őket, el sem tudtam képzelni, mit csinálnak! Ott verték egymást, és amikor észrevettek, rám mordultak, hogy mit keresek ott! Mintha a tető csak az övék lenne! Öntörvényű, mocskos barbárok, ők a társadalom szemetei! Falkákban élnek és acsarognak a jó polgárra, mert bűdös állat egytől egyig! Ha én fejes lennék, már rég kilövettem volna az egészet!

Róbert kilépett a tetőre, a lépcsőházban hagyva az öreg hölgyet. Két fiatalra talált. Egy kopaszra és egy sárgára festett hajúra. Ingjeik és szegeccsel kivert kabátjaik a földön hanyódtak, meztelen felsőtestüket tetoválások fonták körbe. Izzadtak voltak, sebek és vérálfutások borították őket. Szemükben vad tűz lobogott, ez hajszolta testüket, hogy még több csapást vigyen be, és állja a kapott sérüléseket.

– Nyilvános testi sértést követtek el! – rivallt rájuk Róbert. – Befejezni, most azonnal!

A sárga hajú némi késéssel reagált. Védett egy ütést, majd Róbert felé fordult. A kopasz ismét meg akarta ütni társát, de látva, hogy amaz másfelé figyel, habozott, hogy megtegye-e. Végül ő is leeresztette öklét.

– Mit akarsz, zsarukám? – kérdezte dühödten a sárga hajú. Bal szeme nem látszott egy alá mért ütestől, lihegett és folyt róla az izzadság. – Mi a faszért nem bunyózhatsz? Itt vagyunk a tetőn, és nem ütünk senki mást, úgyhogy hagyjál békén!

– Zavarjátok a környék lakóit – bökött Róbert a fejével maga mögé, az ádáz arccal leskelődő nénikére.

– Mi is a környék lakói vagyunk, tudod? És minket is kibaszottul zavar, hogy éjjel-nappal szirénával csapatjátok az ablakaink alatt. Az ilyen vén szatyrok fülének persze zeneszó, ők örülnek nektek, megváltónak látnak. Minket meg minden apró faszágért levadásztok, mert nektek muszáj volt úgy dönteni, hogy ennek a kiherélt társadalomnak a kutyái legyenek! Elegendem van belőletek, és a társaim is készek tőletek! Hagyd, hogy ezt itt ketten lerendezzük, mint férfi a férfival. Mi döntöttünk így! Én is és te is oda akartuk már baszni a másikat a földhöz, ugye Sörét? – fordult társa felé, ő pedig helyeslően biccentett.

– A tető közterület, tehát nyilvános helynek számít. Menjetelek máhova...

– Hova?! – üvöltötte a kopasz, és fenyegető lépésekkel indult Róbert felé. – Mégis hova a szarba menjünk?! – dühében ordított egyet, majd: – Kurva zsernyák, most ledarállak!

A sárga hajú is ökölbe szorított kézzel indult felé. Róbert még időben vette elő sokkolóját, hogy áramot küldjön a kopasz testébe. Ő rázkódva esett össze, de társa Róberthez lépett, kiütötte a kezéből a fegyvert, és arcon ütötte. Róbert a fájdalom és az ütés erejétől hátrahőköl, be a lépcsőházba. A néni kiadta a kiáltó hangot futott segítségért.

Róbert kiegyenesedett, és védő állást vett fel. Állta egy ideig a fiatal ütéseit, majd támadásba lendült, ütötte, ahogy bírta, és végül sikerült megtörnie a védelmét. Erőteljesen hasba ütötte, majd arcon vágta, és kilökte a lépcsőház ajtaján. A fenekére esett, kába társa mellé.

Róbert keserű vicsorral vette elő a bilincset, és közben a földön ülő suhanc szenvedélytől és fájdalomtól csillogó szemébe nézett.

*

Kos és Borsos a verekezés és korábbi bűneik miatt jó időre hűvösre kerültek. Kos úgy gondolta, hogy elég időre ahhoz, hogy lehűljön Borsos feje, és rájöjjön, hogy hülyeség, amit akar. De nem így történt.

Nem sokkal azután, hogy kikerültek a börtönből, megkezdődött Borsos forradalma.

Több mint száz fős bandát gyűjtött össze, és a város egy híres terére mentek, hogy ledöntsék egy régen élt zsarnok szobrát. Kos is csatlakozott, mert nem akarta magára hagyni társait. Laurának semmiképp nem engedte meg, hogy részt vegyen a tüntetésben, s a lány ezt elfogadta. Mikor elbúcsúztak, megígértette a kecskeszakállas suhancsal, hogy ezúttal nem hagyja, hogy elkapják a rendőrök.

A szobor egy merev tartású férfit ábrázolt, aki komor arccal tartotta kardját. A lábát házi készítésű bombával robbantották ki, kötetlenül kötelekkel húzták a földre. Eközben tüntetőtláblak emeltek a magasba, „Minden el lett baszva!”, „Le a rendszerrel!”, „Nevezhetitek szabadságnak, de ezek rabszolgaságra játszanak!” és hasonló feliratokat.

Nem sokkal a szobor ledöntése után jelentek meg a rendőrök. Egy ideig csak álltak és állták a tüntetők támadásait. Miután azok nem oszoltak fel, megkapták a parancsot a támadásra. Gumibotokkal, viperákkal – teleszkópos fémbotokkal – és könnygázzal rontottak a fiatalokra. Ők baseballütőkkel és egyéb rögtönzött fegyverekkel, esetleg ököllel harcoltak.

Kos nem hitte, hogy szerény golfütőjével kárt tehet a rendőrökben, ezért hátul maradt a harcban, és várta, hogy az egésznek vége legyen.

Az ütés mintha a semmiből érte volna. Hirtelen fejen találta, és egy pillanatra eszméletét vette.

A fájdalomtól hunyorogva, szédülten tápáskodott fel. Körülnézett, de támadóját nem látta már. Furcsán öltözött, dühös ifjakat látott, akik jól felfegyverzett felnőtt férfiakra támadnak. Megpillantotta Áront, amint magasba emelt, szegekkel teli fadarabjával ront egy rendőrré. Amaz pajzsával verte vissza őt, kiütötte a kezéből fegyverét, majd megütötte a gumibotjával. Áron vörös szájjal rogyott össze. Hülye. Elindult felé. Barom az összes, mégis mit képzelnék, mit érnek el ezzel? A vállára vette Áront, és távolodni kezdett a rendőröktől. Megtörik a rendszert?

Egy vörös hajú fiút éppen mellette gyűrtek le, és nyomtak bilincset a kezére. Lófaszt. Kinyitják a nép szemét? Egy-két részeg fickó csatlakozott a tüntetéshez, a többi meg vagy nem érdekli, vagy nem fog tenni soha semmit a szabadságért. Behúzza Áront egy sikátorba, és a falnak támasztotta. Csorgott a szájából a vér, és felakadt a szeme.

Kiment a sikátorból és ismét végignézett a téren. A rendőrök éppen Borsost vették körbe, és fegyverezték le. Csúnyán elbántak vele, több sebből vérzett és félig eszméletlen volt. A nagy hős.

Elegem van ezekből az idiótákból. Elegem van ebből az egészből. Megkeresem Laurát, és választásra bírom: vagy én, vagy ezek. És vele vagy nélküle, elköltözöm innen a fenébe, egy másik városba. Talán még egy jó álmot is kapok.

*

Tominak hosszú zöld haja volt, fejét oldalt csak borosta fedte. Világos bőre volt, és sötétbarna dzsekit hordott. Arcán meglátott a vallatás nyoma: kék és lila foltok borították.

Róbert egy hűvös, kékre festett falú szobában ült vele. Egy alacsony asztal fölött néztek szembe egymással.

– Nem fogok köpni – mondta a fiatal –, lehet, hogy elegem van belőlük, de nem fogom elárulni őket. Nem mondom el, hol lesz a tüntetés.

– Miért van elegend belőlük?

– Értelmetlen ez az egész lázadás, amit erőltetnek. Ezzel a fajta tüntetéssel nem érnek el semmit. Ordítanak egyet, a magasba emelik a tábláikat, oszt annyi. És ha sikerülne kiharcolniuk a szabadságukat, az sem érne semmit, mert erőszakkal szerezték meg.

– Ott akarod hagyni őket.

– Persze. Elhúzóok egy másik városba, és megélek valahogy.

– Nem olyan rossz dolog az – kezdte Róbert –, új városba menni, új állást kapsz... Ha rendőri állás, az is megfelel. Undorral püfölsz az embereket, akiket egykoron a fajtádnak nevezted, vadászod őket. Eleinte jólesik. Aztán idővel rájössz, hogy saját természeted bírt arra, hogy otthagyd a társaidat. Lázadtál a lázadás ellen. És zsaru lettél. A legtöbb ember nem ezért ölt kéket, azt hiszem... – vigyorodott el.

– Te... komolyan... te punk voltál?

– De még milyen. Nem hallottál Kosról?

– Apám mesélt róla, hírhedt arc volt annakidején. Aztán egyszer csak eltűnt a városból...

– Eltűnt, és levágta híres kecskeszakállát. Lemosta a fekete hajfestéket, mert amúgy sem tudták, hogy szőke. Elhagyta a Kos ragadványnevet, mert kevesen ismerték Róbertként. Punk voltam, és csak az elmúlt hónapban jöttem rá, hogy lényegében még mindig az vagyok, az is maradok.

De te még választhatsz, Tomi. Maradhatsz az, ami vagy. Lebeszélheted a társaid az ostoba forradalmukról. Kaphatsz egy közéleti, nem kell a ló tuloldalára esned, aztán szívnod, mint én.

– Ezzel a lázadás elleni lázadás dologgal igazad van... ez is hülyeség – kezdte Tomi. – Asszem, ma este nem fogok aludni – mosolygott.

– Gondolkozz csak. És ne kövesd el ugyanazt a hibát, mint én. Akkor megkereslek és megverlek.

>>>>> folytatás a 12. oldalon

– Vén punk-zsaruk nyilvános verekedése... – nevetett a suhanc – El is tudom képzelni. A társaidnak megmondod, hogy nem köptem?

– Majd hazudok valamit. Menj nyugodtan, és agyalj azon, hogy döntesz.

– Kos, még valami. Mit fogsz tenni, most, hogy rájöttél, hogy még mindig az vagy, ami, és az is maradsz?

– Először is elmondom az asszonynak, nagyon fog örülni neki. Amúgy meg megmaradok a hivatalomban, csak igyekszem a leszereléssel. Aztán szerzek egy rohadt nagy lencsés napszemüveget, hogy álcázzam magam. S aztán az asszonnyal elmegyek pár koncertre, lássuk, hova torzult a zenénk.

BIHARI CSILLA ROZÁLIA

Láv-sztori a múltból

A szombat reggeli kávéfőző édes zenéje lágyan emelt ki a bágyadtságából. Hiába, a heti fáradtságot, rohangálást semmi nem képes olyan édesen feloldani, mint egy nyugis, szombat reggeli kávé. A furcsa csak az volt, hogy a házínéni, akinek a szobája a kis otthonos konyhából nyílik, már javában hallgatta a rádiót, s motoszkáló sziluettje el-elsuhant a szobaajtó függőnye mögött. Nyilván a hajcsatjait vagy a pirosítóját kereste. Ilus néni benne volt már a korban, ahogy mondani szokás, de tagadhatatlanul egy igazi kis díva volt, a hétköznapiak, a szolid özvegyek és a mókás házínéni dívája. Falusi lánynak született, egy mulatságon ismerte meg a nagyvárosi legényt, aki kis idő múlva már élete párja is lett. Mindig azt mondogatja, hogy nagyon jó ember volt az ura, de a festéket nem tűrte, mondván, hogy felesége angyalarcát csak eltakarja, elcsúnyítja. Azonban özvegye beálltával Ilus néni már úgy vélte, hogy a kor redője már így is eléggé megviselték azt a régi angyalarcot, és úgy döntött, hogy a hétköznapiak sápadtságára vázsol egy kis életet, csillogást. Ez a mi kis dívánk, amint leültem elfogyasztani az élet esszenciáját, mosolygva állított ki a szobából. Töltöttem neki is a kis, virágos, porceláncsészéjébe az illatos fekete mármorból, majd ráhagytam, hogy tegyen bele annyi cukrot, amennyit óhajt. Lelkileg már felkészültem, hogy hamarosan megtöri a csendet élettörténetének egy olyan sztorijával, melyet még nem volt alkalma előadni, de ehelyett egy kérdést szegezett nekem:

– Miért vagy olyan lehangolt?

– Csak a heti fáradtság – Váratlanul ért a kérdés, ugyanis eddig nem igazán érdeklődött a hangulataim oka felől.

– Biztos nincs valami baj? Nem vesztek össze a barátoddal?

Mivel nem éreztem, hogy tudnia kellene róla, nem szóltam neki a szakítás-

ról, ami hetekkel azelőtt történt, de azért nem vártam, hogy ilyen kérdésekkel fog egy nap dobálózni. Úgy néz ki, hogy elérkeztünk az ismerkedésnek vagy a bizalomnak arra a pontjára, ahol a magánéleti problémák is témaként működnek. Vallottam hát.

– Annak már rég vége. Nem működött, nem erőltettük.

– Jaj, ne haragudj. Nem tudtam.

– Semmi gond – olyan érzékenyen kezelte a témát, hogy teljesen meglepett. Soha nem gondoltam, hogy ennyire megértő tud lenni.

– Fiatalok vagytok még. Előttetek az élet. Ha nem szeretted, akkor hagyni kell, hogy találjon valaki mást, de ha szeretted, akkor a világot se engedd.

Nem tudtam mit mondani erre, csak helyeslően és engedelmesen bólogtam. A hangsúlyából viszont kiéreztem valamit, ami felbolygatott. Annyi keserűség, bánat és békétlenség volt abban az erőltet hangon kiejtett mondatban, és abban a semmibe meredő tekintetben, hogy egyszerre megértettem. Ő biztos tudja, biztos érezte már. Erre megszólalt:

– Volt egy fiú, a mi falunkban. Még nagyon fiatal voltam, de már rajta járt a szemem, pedig soha nem beszélünk egymással, mert öt évvel nagyobb volt. Mindig a nagylegényekkel járt mulatni, ahova nekem még nem volt szabad menni. Miután lekonfirmáltam, édesanyám megengedte, hogy a nővéreimmel én is elmenjek a bálba. Emlékszem, amikor leültünk, azonnal odajött és felkért. Egész éjjel táncoltunk, de nem kísérhetett haza a nővéreim miatt. Utána mindig körülöttem volt, aztán az egyik nótáest után hazakísért. Én már teljesen szerettem akkor, s rá sem néztem más legényre. Mielőtt édesanyám kiért a tornácra, megcsókolt, és megígérte, hogy másnap is eljön. Egész éjszaka nem aludtam, de másnap mindenki látta, hogy madarat lehetne fogatni velem. Este, amire odaért, zuhogni kezdett az eső, és felkérteztünk a tornácra. A következő nap édesapám előállította az ő apját, hogy tud-e róla, hogy a fia nekem udvarol. Én egész nap dolgoztam, és estére a legszebb szoknyámat vasaltam ki, de ő nem jött el. Nem jöhetett, mert jómódú emberek lévén, a szülei nem engedhették, hogy hozzám járjon. Azt akarták, hogy egy tanítónőt vegyen el, egy gazdag család leányát. Napokig sírtam, aztán élőhalottként végeztem a dolgot a kapun belül. A nővéreim hiába vigasztaltak, nem álltam én szóba senkivel. Aztán egyik este hallom, hogy igencsak ugat a kutya. Kimentem a tornácra, s lesekedtem hátra az udvarba. Emlékszem, olyan koromsötét volt, hogy alig láttam valamit, s majdnem elájultam, amikor megláttam lent egy sötét alakot. Intett, hogy hallgassak. Már tudtam, hogy ő az. Leosontam hozzá, s a pincelejárat ajtajánál megálltunk. Azt mondta, szeret, s el akar venni feleségül, de nem engedik. Kieszelte, hogy ha várandós lennék, akkor nem tehetnek semmit a szülei, muszáj egybekelni. Én csak hallgattam, de nem tudtam felelni. Nem jött ki hang a torkomon. Hirtelen

az jutott eszembe, hogy ha tudtam volna, hogy jön, felhúztam volna azt a szép szoknyát, amit úgy, kivasalva raktam el a kabátok mellé, hogy ne kelljen majd újravasalni, ha egyszer mégis eljön. Aztán megértettem, hogy mit mondott, és zokogni kezdtem. Meg akart ölelni, de felszaladtam a tornácra, s be a házba. Édesanyám rémülten faggatott, hogy mi történt, de én összeszedtem magam, és csak annyit mondtam, hogy megijesztett a kutya. Egész éjjel sírtam, a párnámba szorítva az arcomat. Az járt a fejemben, hogy soha nem fogok senkit így szeretni, de nem akartam úgy férjhez menni, ahogy ő kigondolta. Aztán mi lett volna, ha az anyja kitalálja, hogy biztos nem tőle van a gyermek. Úgy sem hagyta volna, hogy elvegyen. Hiába, ezt nem bírtam volna ki. Azután nagyon ritkán láttuk egymást, s ha láttuk se köszöntünk. Egy év múlva ismertem meg a férjemet, aztán miután felköltöztünk Kolozsvárra, és megszületett a két gyermek, már nem is jutott eszembe, csak ha a régi dolgokat osztottuk a húgommal. Aztán egy hétvégén, mikor már az unokák is megvoltak, elmentünk fürdőre, az egész család. Elég kevés alkalom volt, hogy így együtt tudtunk lenni, éppen ezért akartuk kihasználni az időt. A férjem szívbetegségének nagyon jót tett a víz, nem hiába ajánlotta az orvos azt a helyet. Az unokákkal sem volt baj, a nagyobbik ott tanult meg úszni. Harmadik nap aztán, mielőtt összecsomagoltunk volna, még egyszer lementünk a medencéhez, fürdeni. Amikor megláttam őt, nem hittem a szememnek. Ő volt az, megismertem. Aztán ő is észrevett. Láttam, hogy meglepődött. Csak néztük egymást, de nem szóltunk semmit. Én sem mentem oda hozzá, ő sem jött. Meglátszott rajta a kor, de az arcformája semmit nem változott. A világosszőke fürt a hajában már csupa fehér volt, a többi csak szürke. Ott voltak a gyermekei, de a feleségét nem láttam sehol. Annyi mindent akartam volna kérdezni tőle, de csak néztem. Nem tudtam volna megszólítani. Láttam az arcán, hogy ő is mondani akar valamit, de egyikünk sem ment oda a másikhoz. Azután hazajöttünk. Sokáig járt a fejemben, de az bántott igazán, hogy gyáva voltam, és nem kérdeztem meg tőle, hogy a tanító néni vette-e el feleségül.

Amikor felpillantottam Ilus néniére a pont után, észrevettem, hogy a pirosító már teljesen elkenődött az arcán a könnyektől. Bizonyára ő is teljesen elfeledkezett magáról, mert amikor rájöttem, nagy zavarában felpattant a székről.

– Megittuk a kávé – mondta megtört hangon. Beletette a kávéscsészét a kagylóba, aztán besomfordált a függönyözött ajtó mögé a szobájába. Még sokáig figyeltem némán a virágmintás függöny mögött a tükör előtt álló halvány alakot, aki az elrontott sminket törülgeti merengő arcáról. A zsebkendőt nem kellett megvizezni, a könnyei leáztattak mindent az idős angyalvonásokról. Egész hétvégén egyéb sem járt a fejemben, mint ez a furcsa, szomorú szerelmes történet, ami képes a mi mókás dívánkat annyi év után zokogásra bírni.

hatóratízperckor

hatóratízperckor üresek vagyunk,
mint a két csésze a ciánkék gombostűk mellett,
mint a szerdai elefántok dübörgése
vagy a paplanra fércelt perzsa vakegerek.

a Kint a feslett függöny mögött van,
és a hatóratízperckor még mindig zárt utcán
lekopik a hajnali edényzománc és a festék a szemhéjről.

a konyhapolcon Holofernész fejét tartogatom,
és néha megborotválom.
felhőpamaccsal viszem fel a habot.

hatóratízperckor csak gyűrött arcosan,
mindig hatóratízpercesen,
kávégőzben és lábujjhidegen lehet szeretni téged,
miközben lila és erezett az illatod,
és ujjaid kubista formákba rendeződnek.
a mindig kifordított lepedő- és paplanösszefonódásban
sosem szerelmesen vigyázzuk testérintéseink:
párnákba kötöm szavaid,
és ujjaimon számolom végig ujjaid.

nyújtásnyira vagy tőlem.
szemnyújtásnyira, kéznyújtásnyira, testnyújtásnyira.

kezem szádra szorítom, amíg szóhalmód belecsendesül,
és még sokáig érzem a hideg tejfogrecék marását.
a rúzs nélküli ajakformák
ott maradnak a füled mögött,
reggeltől reggelig, az egymásmellettiségben,
amíg a konyhában megszáradnak a kék törlőrongyok.

és miközben felülsz az ágyban,
a gerincem ferdülését követő szemeid figyelem.
úgy nézel, mint egy bosszúszomjas Sámson Delilát.
aztán tövig vágod hajam, és visszateszed az ollót
a legfelső fiókba a ciánkék gombostűk közé,
miközben Holofernész feje mosolyba gurul.

és én hiába mondanám, hogy másként voltam tied,
hajgubancaim ott maradnak a párnán.

ilyenek melletted ébredéseim,
és Sámson,
te sosem vakulsz meg.

átjáró

kifordulnak belőlem szavaid,
markodba gyűrőd az üvegpapírokat.
kint masíroznak az egyszobakonyhás
kiadó lakások fonákemberei.

ha megőriznélek
magamnak a szóvigyázásban,
ahogy a szorosan, drótkötélen ülő csipeszek
a foguk közt száradó églepedőt,
póklábaim fésűi hajadba kapnának,
és úgy szeretnélek,
mint a földgömböt egyensúlyozó,
soha meg nem haló Chaplint –

nyakam pihéire fűjnád ki a levegőt,
ami tüdődbe szorult azóta, hogy nem beszéltünk,
azt a bordaszaggatót, velőcsikorgatót,
ami áthaladt a léghólyagok holtágszövédéken,
és a tudómeleg nyirkát leheli a testhajlatokba.

Bihari Csilla Rozália: 1995-ben született Sepsiszentgyörgyön. Jelenleg a kolozsvári BBTE bölcsészettudományi karára jár magyar–angol szakra.

és mielőtt belaknának
a függöny mögött járó fonákemberek,
átcsendesülnél belém,
úgy érkeznel, mint a zebracsíkos rohanás,
és megállnál a keresztlámpás jelzőúton,
mintha te lennél, és mégsem,
és én kiadó szobád lennék
a téridőtlenységben.

nyitogató

mióta benned lakom,
esténként párnaválladra
hajtom fejem,
és mielőtt elalszom,
számolom
a vánkossbogokat,
lesem a kulcscsont zárta ajtó mögül
lépéseid az idegfolyosón,
a szívkamrád nyitott ajtaja előtt,
ahol koccánosan állnak
a baracklekváros üvegek,
és sötétén dong a szembogar.

hátha elindulsz hozzám
tested görbéin,
a tekervényeken,
a tenyérdombokon,
a csonthegeken,
a szemtavakon,
(tőszemekén),
felkeringsz a bordalépcsőn,
csigolyagrádicson,
és felkúszol a gerinchegyen
egészen az ablakszemig,
ahol üveges a tekintet.
várom, talán bekopogsz,
ahogy a vér dobol,
ahogy a hangszálak rezegnek,
ahogy a halánték lüktet,
ahogy én szeretlek,
és utána fordul a kulcs,
nyelvet ölt a kilincs:
benyitnál, és én
átfordulnék rajtad,
kezed orsójával
köréd fonnám magamat,
amíg eltelnék az ujjpercek.

De mióta benned lakom,
el is felejthetél,
mert nem léptél pitvaromba,
hogy koszorúeresen ölelj,
és csonttornyom
ajtaján kopogtass.

Csak néha nyitogatsz
kis ereket, csermelyeket,
ha osztódik kettőnk közt
a mitózis-magány,
és ilyenkor én
csak csendesen járok
málló lélekfestékes
sejtfalaid között
(rajta szövetekesek
a hajszálér-árkok).

Mert mióta benned lakom,
vérköreid áramkörökké lettek,
és én oltanám őket,
de mikor végül elalszom,
égve marad a villany.
És te nem kopogsz be hozzám.

Gáll Barnabás: 1996-ban született Gyergyószentmiklóson. A Sallamon Ernő Elméleti Líceumba járt. Jelenleg Nagyvácszonyban él.
Finta Klára Enikő: 1998-ban született Kolozsváron. Jelenleg is itt él.

Népek mérlegén

Lucian Boia *Románia elrománosodása* című könyvében Havasalföldnek, Moldvának, Bukovinának, Besszarábiának, Dobrudzsának és Erdélynek a történetét beszéli el. De vigyázat, ez nem a román történelem! Ezeknek a történelmi régióknak a történelme ugyanis, ahogy (erdélyi) magyarokként jól tudjuk, nem egyenlő a románok történelmével, mert nem csak a románokról szól, még a Romániához csatolásuk után sem. Románia, román szerző, román történelem, gondolhatnánk, de éppen ezt az „egységes román nemzetállamról” szőtt illúziót oszlatja el a történész, akiről eddigi munkássága alapján jól tudjuk, „a román történelem mítosztalanítására szakosodott”.

A történelem távoli korszakairól, a dákokról és hasonlókról nem sok szó esik itt, ehelyett a sokkal jobban dokumentált XIX. századtól kezdődik a Boia által összefűzött történelmi helyzetképek sorozata. Azért helyzetképek, mert a szerző folyamatosan az egyes régiók helyzetét vázolja, egy-egy év népszámlálási vagy más statisztikai adatainak feldolgozásával. Ezeket a kimerevített képeket igyekszik megmagyarázni és összekapcsolni.

1859-ben Havasalföld és Moldva egyesülésével megalakul Románia, de ahogy kiderül, ez az úgynevezett *Ókirályság* sem volt teljesen román. A nemesség jó része görög származású, és a megalakuló állam modernizálásában nagy szerepet játszottak az „idegenek”. Egyes foglalkozásokat szinte túlnyomórészt az ide települt zsidók, németek, magyarok és más külföldiek űzték, ilyen volt például a kereskedelem, a kézművesség egyes ágazatai, az orvoslás, az építészet stb. A statisztikák kapcsán tehát nemcsak a régiók etnikai és vallási megoszlásáról, hanem kultúrájáról, szellemi és gazdasági fejlettségéről is képet kapunk.

Az idegenek számának megállapítása, hogy az egyes területeken milyen volt a különböző nemzetiségek aránya, sok esetben nehéz feladat elé állítja a történészt. Például a Havasalföldre és Moldvára vonatkozó 1899-es és 1912-es népszámlálás során csak állampolgárságuk és vallásuk szerint írták össze a lakosokat, nemzetiségük és anyanyelvük alapján viszont nem. Ugyancsak kérdéseket vet föl az 1930-as népszámlálás, ahol az erdélyi magyar zsidókat egyszerűen zsidónak számolták, nem

választhattak, és később egy tanügyi rendelet miatt nem volt szabad magyar iskolába járniuk, pedig magyar anyanyelvűek és kultúrájúak voltak. Folyamatosan ezzel a kérdéssel találkozunk: mi határozza meg az identitást? Mi alapján lehet eldönteni, hogy ki melyik nemzethez tartozik?

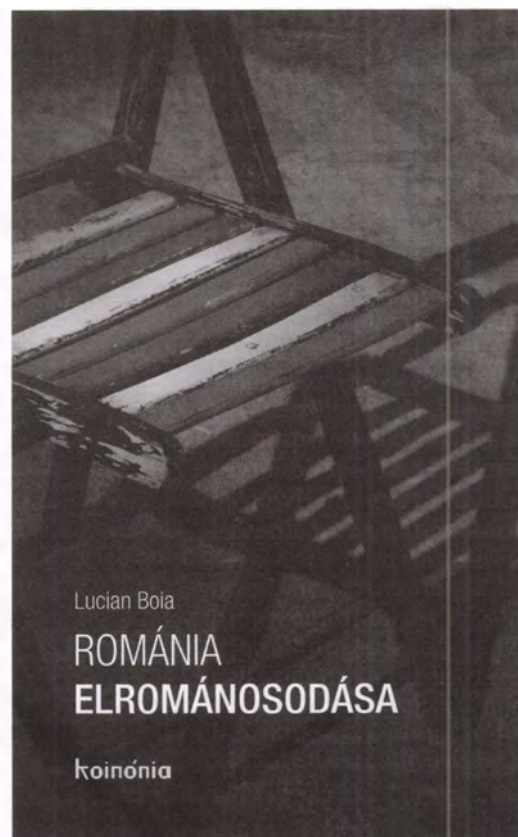
Rövid izgalmas fejezetek követik egymást. A különböző régiókról szóló fejezetek még változatosabb képet festenek azok változatos nemzetiségű, vallású és kultúrájú lakosságáról. Dobrudzsában a románok mellett jelentős számban éltek törökök, görögök, bulgárok és németek is. Besszarábiában nagyon sok orosz. Bukovinában németek és rutének. Erdélyben pedig magyarok és németek. A Boia által bemutatott Románia történelmi képe nemcsak kék, sárga és piros, hanem nagyon sokszínű, fehér is és zöld is egy kicsit.

Ha már statisztikai adatok – Churchillnek megvolt a véleménye a statisztikák megbízhatóságáról, „Csak azt a statisztikát hiszem el, amit én magam hamisítok”, mondta. Lucian Boia könyve ilyen értelemben ellenérzéseket válthat ki. De statisztikai adatainak hitelességét jelzi, hogy Erdély helyzetének bemutatásánál *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. Évi Népszámlálása* adatait is felhasználja. Sőt ezen túlmenően többször is kijelenti: a magyarok, ha számarányban alul is maradtak az erdélyi románokkal szemben, domináns népcsoportot jelentettek, kulturális és társadalmi fölényvel bírtak. Több oktatási intézményt működtettek, nagyobb volt az írástudók száma és a magyarság aránya az erdélyi városokban. De a történet nem áll meg a területek Romániához csatolásával. A könyv nem menteti, hogy a román hatalom hogyan bánt a kisebbségekkel, nyíltan leírja, tudatos elrománosítás történt. Mert ez volt a célja mind a nacionalista román politikának, mind pedig a román kommunista vezetőknek, minden lehetséges eszközzel, ha kellett, egyházi iskolák és apácák zaklatásával is.

A szerző igyekszik eloszlatni a tévhitet, és tárgyilagosan, valósabb képet adni a hosszú ideig nemzetállamként feltüntetett Romániáról. A lelkiismeretes történésznek kötelessége azt írnia, amit éppen úgy hisz, de fontos, hogy ne legyen sem hiszékeny, sem elfogult. Erdély Romániához csatolásánál, más román történészeketől eltérően, nem hivatkozik olyasmire, hogy a románoknak történelmi joga lenne Erdélyhez a dákok miatt. Egyszerűen a népességbeli fölényükre hivatkozik, ami a magyar népszámlálási adatokból is kitűnik. Így vélekedett Márton Áron is: „azé a föld, aki belakja”.

Persze, nem szeretném gyorsan a boldogok és szentek sorába iktatni Lucian Boiát, sőt, a könyvét olvasva néhány dolgot nagyon is vitathatónak tartottam. Például egy helyen arról ír, hogy a magyarok mára már nemcsak elvesztették a kulturális előnyüket, hanem ez meg is fordult a románok javára.

Egy másik aggasztó dolog a magyarság számának folyamatos csökkenése.

A 2011-es népszámlálási adatokat elemezve megállapítja: „a magyaroknak ez az utóbbi évezred történelmi minimuma”. Kevesebb mint száz évvel ezelőtt ugyanis Románia összlakosságának több mint 10%-át alkotta a magyar kisebbség, most viszont az 1 227 600 magyar csak 6,5%. Az eddigi statisztikák és az előrejelzések a magyarság számarányának folyamatos csökkenését jelzik. Az erdélyi magyar közösségek eltűnése persze nem végzetes. Az egyik lehetőség, amit a szerző felvillant, hogy a kisebbségek számára kedvező fordulat lehet az európai államhatárok feloldódása. Az utóbbi években az ország összlakossága is nagymértékben csökkent, mert a kivándorlás általános jelenséggé vált.

A könyv egészen a 2015-ös megjelenéséig végigviszi megkezdett gondolatmenetét, nem tér ki minden jelenségre, csak a Romániában élő népek, különböző népcsoportok kérdését követi figyelemmel. Az utolsó fejezet (*A Johannis-jelenség*) valamilyen szinten a kérdés betetőzésének is értelmezhető, hiszen 2014-ben egy romániai szászt választottak az ország élére. Boia szerint a látszat ellenére nem változott meg gyökeresen a kisebbségek megítélése Romániában. Egyszerűen az országban élő németek számának jelentős csökkenése miatt már nem jelentenek fenyegetést, az Európában betöltött jelenlegi szerepük, fegyverzettségük és pontosságuk miatt pedig jobban megbecsüli és tiszteli őket a román nép.

Izgalmas olvasmány lehet mindenki számára, aki jobban meg szeretné érteni a Romániában élő nemzetiségek történelmét és jelenét.

Lucian Boia: *Románia elrománosodása*. Koinónia, Kolozsvár, 2015. Fordította: Rostás-Péter István.

Akik a magyartanárokat képezték

Házsongárdi séta sírjaik közt

Az elmúlt nyáron immár hatodszor megtartott Kolozsvári Magyar Napok egyik sikeres, bár kevés publicitást kapó rendezvénye volt a Kolozsvárt végzett magyar nyelv és irodalom szakosok első nagytalálkozója. Az ötlet a Magyar Irodalomtudományi Intézet professzor aszszonyától, Egyed Emesétől származott, s a szervezésbe bevonta tanszékén kívül a Magyar és Általános Nyelvészeti Intézetet is. A több úton meghirdetett találkozóra augusztus 19-én az egyetem Bölcsészettudományi Karán, az egykori Marianum épületében került sor. Délutánra egy házsongárdi temetőlátogatást is terveztek az egykori tanárok sírjainál.

A találkozó már azért is eseményszám-ba ment, mert eddig legfeljebb évfolyam-találkozókat rendeztek. A ma Romániában tanító magyartanárok, de jórészt az írók, szerkesztők, filológus kutatók is mind a kolozsvári egyetem végzettjei. Csak nagyon kevesen szerezhettek magyar szakos diplomát Bukarestben vagy valamelyik magyarországi egyetemen. A szervezők teljes nyíltságot tanúsítottak azzal, hogy a már nyugalmazott és jelenlegi tanárokat, szerkesztőket, a tiszta magyar szakosok mellett az egykori mellékszakosokat is meghívták. A sikert jelzi az, hogy 210-en jelentek meg, s közülük 167-en regisztráltak is (kérőíven megadták adataikat, köztük egyetemvégzésük évét). Az egyetem két illetékes tanszékvezetője mellett néhány mai oktatója is megjelent (végülis ők is itt végeztek). A nyugalmazott egyetemi előadók közül pedig eljött a nyelvtörténész B. Gergely Piroska, a stilisztikát tanító J. Nagy Mária, a folklórt előadó Mitruly Miklós és évfolyamtársa, a nyelvész Murádin László, az irodalomtörténész Kozma Dezső, a nyelvész Péntek János és a nyelvész-módszertan-os Dombi Erzsébet. Az 1954-ben diplomát szerzett Mitruly és Murádin volt a két legregébbi absolvens. Itt említjük, hogy meghívást kapott a Kolozsvárt élő legidősebb magyartanár, az 1920-ban született és 1945-ben végzett Szabó Hajnal is. Az egykor igazgatónőként és tankönyvíróként is számon tartott tanárnő egészségi állapota miatt nem jelenhetett meg.

A délutáni séta, amelyen e sorok írója vezette volna az érdeklődőket a zuhogó eső miatt elmaradt. Az azóta még bővített jegyzék alapján érdemes írásban is számba venni, hogy kik is nyugszanak a Házsongárdi temetőben az egykori tanszéki oktatók közül.

Bevezetőben utalunk arra, hogy az 1872-ben megnyitott kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi Karának tíz tanszékéből egyetlen egy jutott a magyar nyelv és irodalomnak, amelyet a Debrecenből ide pályázó Imre Sándorral töltöttek be. Ez akkoriban azt jelentette, hogy

az egyetlen professzor – tanársegédek nélkül – minden szakmába vágó tárgyat előadott. Imre nyugalmazása után Szinnyi József, kifejezetten nyelvész kerül a katedrára, s hosszas harc árán sikerül az egyetemnek elérnie, hogy a tanszéket ketté osszák, úgyhogy 1890-től létesül külön magyar irodalmi tanszék, amelyre Széchy Károlyt nevezik ki. A két tanszéken 1919-ig oktatók közül egyik sem volt kolozsvári eredetű, s így nem is temették őket a Házsongárdba. Az 1919-ben felállított új román egyetemre 1922-ben kinevezett Kristóf György professzorral indul a városhoz kötődők sora. 1940-ig megint rá hárult minden magyar nyelvészeti és irodalmi tárgy oktatása. Az 1940-ben visszatérő Ferenc József Tudományegyetemen két irodalmi és két nyelvészeti tanszék létesült. Az irodalmin az egyik professzor Kristóf maradt, aki a XIX–XX. század irodalmával foglalkozott, a másik György Lajos, aki a régebbi korok irodalmát kutatta és tanította. Az egyik nyelvészeti tanszék-re Kristóf egykori diáktársát, a Szegedről ide pályázó Mészöly Gedeont (magyar és finnugor összehasonlító nyelvészet), a másikra Kristóf tanítványát, Szabó T. Attilát (magyar nyelvészet) nevezték ki.

Az 1945-ben létesített Bolyai Tudományegyetemen 1948-ig nagyjából ez a felállás maradt, az irodalmi tanszéken a nyugalmazott Kristóf helyét Jancsó Elemér foglalta el, s György Lajos tovább oktatott. A nyelvészetin Szabó T. Attila mellé adjunktusként Gálffy Mózes került. Az 1948-as átszervezéskor szovjet mintára átalakították az addigi legfeljebb tanszékvezetőből, s mellette egy tanársegédből vagy lektorból/adjunktusból álló tanszékeket munkaközösségekké, ahol egyszerre több professzor, előadótanár (docens), lektor, tanársegéd, gyakornok is működhetett. Így fokozódott a szakosodás is. A Bolyai Egyetemen volt külön magyar nyelvészeti és irodalmi tanszék. Az 1959-ben létrehozott Babeş-Bolyai Egyetemen is sokáig két tanszék működött, csak az 1973-ban egyesítették a tanszékeket, de 1994-ben újra szétválaszták. Az 1948-as átszervezés után már nem is számított az egyetemi kinevezéseknél a diploma, doktorátus, főleg a politikai megbízhatóság alapján többen is bekerültek átmenetileg a tanszékre. Eddig még nem készült teljes kimutatás az egykori tanszéki tagokról, s alábbi körképünk sem törekedhetik a teljességre. A közismert, bizonyos tudományos elismertségnek örvendő, hosszabb ideig működő oktatókat igyekszünk számba venni. E sorok írója 1966–1971 között volt angol–magyar szakos hallgató, úgyhogy az ekkoriban oktatókat személyes élményei alapján is méltathatja. A két tanszék 1971 után – a rendszerváltozásig – egyetlen új oktatóval sem bővült.

Egyedül a más karhoz tartozó módszertani tanszékre került új előadótanár. Bár a román nyelvészeti katedrához voltak besorolva, megemlítjük még a három románnyelv-tanárt, akik 1990-ig a magyar szakosoknak kötelező heti kétórás románnyelv-gyakorlatokat tartották. A világirodalom oktatóit az 1960-as években külön – összehasonlító és világirodalmi – tanszékbe szervezték, amelynek két magyar előadója volt nyugdíjazásukig.

Az alábbiakban a Házsongárdi temető hivatalos felosztása szerint parcellánként mutatjuk be a sírokon pihenőket. A temető nyugati szélétől indulva először a máig egyházi kézben lévő lutheránus temetőt találjuk. Ez mára egy kolozsvári magyar panteonná vált. Az őrháztól nem messze fekete gránit fejtáblás modern betonsírban nyugszik Gálffy Mózes (1915–1988). Az Unitárius Kollégiumban kezdte tanári pályáját, azután az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa lett, s 1945-ben került az egyetemre. Itt részt vett a nyelvjárási kutatásban, s évtizedekig a leíró nyelvtant tanította. Közelebb az első keresztúthoz, a kerítés előtti második sírsorban található Szabó T. Attilának (1906–1987), a legnagyobb erdélyi nyelvtudósunknak a kötömbyszerű sírja. Az egyetemen nyelvtörténetet adott elő, de ő is sokáig vezette a nyelvjárási kutatóutakat. Az MTA tiszteleti tagjául választotta. Egy életen át gyűjtötte a levéltárakban a régies szóalakokat, szókapcsolatokat, s ezekből született meg az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár anyaga, melynek csak első köteteit rendezhette sajtó alá. Tanítványai folytatták a munkát, úgyhogy az utolsó, XIV. kötet 2014-ben került ki a sajtó alól. Az említett keresztút keleti végénél a sarkon helyezkedik el a piramis alakú Mauksch–Hintz-kripta. Ennek északkeleti sarkánál betonsírra helyezett fekete gránitoszlopon olvasható Márton Gyula (1916–1976) felirata és az Ady-idézet: „Mikor elhagytak, / Mikor a lelkem roskadozva vittem, / Csöndben és váratla-

György Lajos síremléke

Jancsó Elemér síremléke

nul / átölelt az Isten". Talán ez az idézet is utal arra, hogy Márton Ády egykori zilahi iskolájából indult, majd az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársaként kezdett nyelvészeti kutatómunkába. Orosz fogságot követően 1948-tól tanított az egyetemen. Rövidesen tanszékvezető, dékán lett, a Bolyai prorektora 1956–1959 között. Jó szervezőként ő irányította a tanszéken folyó nyelvjáráskutatást. A nyelvjárástan volt fő tantárgya is. Bronz portréját lelop-ták a sírkőről.

A keresztúton felül, vasráccsal övezett kertben magas szarkofágon olvasható György Lajos (1890–1950) egyetemi tanár neve. Anekdotakincsünket, a magyar regény előzményeit kutatta, eredményeit az akadémia is elismerte. Volt a Marianum Leánynevelő Intézet tanára és igazgatója, s közben a *Pásztortűz* szerkesztője, majd a katolikus Lyceum könyvtárát vezette és az *Erdélyi Múzeumot* keltette új életre. A katolikus egyház életében is vezető szerepet játszott. A Bolyai Egyetemnek prorektora volt, míg félre nem állították. Impozáns sírját nem csak munkásságával érdemelte ki: apósa a temető kapuja melletti egyik kőfaragó műhely tulajdonosa volt. Jóval magasabban a Kuun Géza gróf impozáns sírja mellett található Balogh Edgár (1906–1996) „közíró” portrés betonsírja. A pozsonyi német egyetemen folytatott filozófiai tanulmányokat, 1935-től tevékenykedett Erdélyben, ahol baloldali politikusként és íróként vált közismertté. 1948-ban lett a Bolyai Egyetem professzora, 1949-től rektora. Törvénytelenül bebörtönözték, aztán 1956-ban rehabilitálták. Visszakapta katedráját, amelyen nyugdíjazásáig az újságírás története és gyakorlata című tantárgyat adta elő. 1957-től főállása azonban a *Korunk* szerkesztőségéhez kötötte. Évtizedeken át a tőle kapott ismeretekkel indultak az erdélyi lapok szerkesztői. A Reményik-sír előtti ösvény felsőbb szakaszát újabban betemették. Az egyik ösvényen lévő mo-

dern beton síron olvasható Szabó György (1920–2011) professzor neve, egyelőre elhalálozási évszám nélkül. 1943-ban szerez latin–görög szakos diplomát Kolozsvárt, megjárja az orosz foglyok útját az Urálban (erről könyvet is ír), 1948-ban kerül a Bolyai Egyetem klasszika-filológiai tanszéke-re, s mikor tárgya oktatását megszüntetik, átvált a világirodalomra. Évtizedeken át minden filológus három éven át tanulta heti két óra kurzus, egy óra szeminárium keretében a világirodalmat. Az első év előadója volt Szabó, aki az ókori és középkori irodalmak történetét szerettette meg diákjaival. Mintaszerűen megszervezte szemináriumait. Műfordítói tevékenysége is igen gazdag.

A lutheránus temető legfelső keresztútjának város felőli oldalához közel kis terméskő fejkövön találunk rá a Vámszer család felirataira. A legelső név a Vámszer Mártáé (1927–2000), aki már a Bolyai Egyetemen szerzett diplomát, s a nyelvészeti tanszék munkatársa lett. Részt vett a nyelvjárási kutatómunkában. Aztán a finn nyelvre és finnugor összehasonlító nyelvészetre szakosodott, ezt tanította 1984-es nyugdíjazásáig. Pár lépéssel közelebb a kerítéshez van eltemetve egyszerű betonsírba Balász János (1907–1989) „egyetemi előadótanár”, aki román–magyar szakos diplomával másfél évtizedig tanított a Református Kollégiumban, mielőtt a Bolyai Egyetem román tanszékére került, s attól fogva két sorstársával együtt a magyar diákoknak kötelező románnyelv-gyakorló órákat vezette. Adám Zsigmonddal és Balázs Lászlóval közösen írt kézikönyvük, a *Helyesen románul* három kiadást (1960, 1962, 1971) is megért.

A lutheránus sírkert fölött a Kertek parcella következik, fel az iktári Bethlen- és Mikó–Rhédey-kriptáig. Itt 1962-ig módos családok sírkertjei feküdtek, s csak akkor államosították őket és olvasztották be a köztemetőbe. Az aszfaltozott főútról a Jósika-bárók félig kidöntött kapu-

jú kertjébe betérve bal kézről a betonsírok közt egy régi terméskőoszlopot találunk, Stöger Béla 1895-ben elhunyt zenetanár feliratával. A Stöger neve fölött fémtábla hirdette, hogy ide temették Földes László (1922–1973) irodalomesztétát is. Ő a Bolyai Egyetemen filozófia–lélektan szakos diplomát szerzett, s a filozófiai tanszéken emelkedett lektorra. Mikor Nagy Istvánt eltávolították az egyetemről, Földest átirányították az irodalmi tanszékre, s ott rábízták a romániai magyar irodalom oktatását. Később az alkatának inkább megfelelő szerkesztői munkában ért el sikereket. Kis feliratos tábláját pár éve „fémgűjtők” ellopták. A főúton tovább menve, a vasráccsal övezett Kronberg-sírnál betérő ösvényen majdnem a hátsó kerítésig haladva találunk rá Jancsó Elemérnek (1905–1971), „a magyar irodalom egyetemi tanára”-nak a svédgránit fejkövére. A kolozsvári Református Kollégium diákja, majd – magyar–francia–történelem szakos diplomájának megszerzése után – tanára. 1945-ben Kristóf György utódként foglalja el a Bolyai Egyetem irodalmi tanszékét. Főleg a felvilágosodás korát kutatja és tanítja, de néha a XX. századi írókról is tart szakkollégiumokat. Hosszasan tanszékvezető és doktorátus-irányító.

A Sigmond család vasráccsos sírkertjénél betérve Ferencz József unitárius püspök hatalmas bazalttömbsírja mellett találunk rá Faragó József (1922–2004) márványoszlopára. A Ferenc József Tudományegyetemen Gunda Béla tanítványaként szerzett doktorátust magyar néprajzból 1945-ben. A professzor mellett tanársegédként tanított, majd Gunda távozása (1948) után pár évig ő adta elő a folklórt. Utóbb az akadémia kutatóintézetében dolgozott. Neve fogalom-má vált szakmájában. 1988-ban az MTA tiszteleti tagsággal tüntette ki. Az iktári Bethlen-kriptán alul terül el a Bánffy-kert, melyet gróf Bánffy Miklós a református egyházra hagyott, de mégis államosították. A kertben a kriptát övező kőfal előtt közönséges fekete táblás betonsíron olvasható Kristóf György (1878–1965) professzor neve. 1903-tól a szászvárosi Kún Kollégiumban volt latin–magyar szakos tanár, aztán 1922-ben vele töltötték be a román egyetemen meghirdetett magyar tanszéket. Az 1945-ig Kolozsvárt magyar szakos diplomát szerzettek mind diákjai voltak. Közülük sokan nagy tisztelettel emlegették (Szabó T. Attila, Jancsó Elemér, Szigeti József, Nagy Géza). Számtalannak az irodalomtörténészi és szervezői munkássága is. A román–magyar irodalmi kapcsolatok egyik ápolója volt. Az első román nyelvű magyar nyelv- és irodalomtörténet szerzője. Az egykori Bánffy-kert északi szélénél, tehát délre néző felirattal található Debreczy Sándor (1907–1978) közönséges betonsírja (szinte szemben a Kristófféval). Ő 1938-ban szerzett Kristóf vezetésével magyar–román szakos doktorátust. Sepsiszentgyörgyön kezdte tanári pályáját, majd az orosz fogságból hazatérve lett az egyetemen a magyar módszertan előadótanára 1968-as nyugdíjazásáig. Megírta Kőrösi Csoma Sándor életrajzát.

(folytatása következő számunkban)

A könyv önkitolása

Hogyszeggya, lejárt a könyvnek; vége a könyv világalmanak, kihunyóban a Gutenberg-galaxis! Az effajta jóslatok gyakran csak hangoskodó okoskodások. Például a lőpor európai elterjedése után csak négyszáz évvel később szorítja ki teljesen a szűrő-vágó fegyverzetet; Szent Lászlóék kilencszáz éve „tűzcső” segítségével foglalják el Belgrádot, a mongolok meg a Sajo hídját Muhinál. S még néhány évvel az atomfegyver bevetése után is előfordult a koreai háborúban, hogy egy-egy várost szuronyrohammal vettek be! Ilyenformán feltételezhető, hogy könyveket még akkor is fognak kiadni, amikor minden lakásban hat „internet” is lesz!

A könyvet, éppúgy, mint a színházat, a huszadik század legelején a filmtől, vagyis a mozitól kezdték féltetni. Ám ennek, legalábbis majdnem egy évszázadig, az ellenkezője következett be. A XX. század két „saját műfaja” (ahogy Németh László írja), a burleszk – „börleszk” kiejtve – és a detektívregény éppen a film, azaz a MOZI révén futott fel példátlan mértékben. És a modern képzőművészeti irányzatok közül a mozi elsősorban az expresszionizmus és a szürrealizmus eszköztárából szívta meg magát!

A „bohózat” a börleszkre túlságosan finomkodó kifejezés! A főeszköze a grimasz, a fintor. Található volna a „fintorgia” vagy „csúfondáridó” néven emlegetni; olykor meg egyszerűen hülyéskedésnek is minősíthető. A bohózat műfaja azonban nem is olyan új! Például a népi *alakoskodás* egyik fajtája, amit a néprajzosok döréskedésnek neveznek, ide sorolható. Népnyelven „maszkurajjárásnak” vagy „maszkurázásnak” mondják.

A filmbörleszket zseniális művészek futtatták fel magasabb művészi régiókba, de természetesen sok sekélyes termék látható mai napiglan. Ugyanakkor a ponyvairodalom – és a félponyva, mindekelőtt a szirupos, érzélgős „bestseller” –, egymást támogatták a szédületes tömegsiker terén.

És ekkor, a szédületes sikerkorszak, a ponyva- és félponyva-dömping után valóban kezd megrendülni a könyv világalma, de nem a gépiesítés, nem az elektronizálás miatt! (Egyébként már az internet előtt is volt amolyan műkönyv: a *mikrofilm*! Ám a szükséges felszerelés és a költségei miatt csak tudományos és hivatali intézmények használták, így nem lett vetélytársa a könyvnek.)

A nyomtatott könyvek alakjai, méretei, kötési és fűzési technikájuk évszázadok során, nemcsak a nyomda, hanem a papíripar célszerűségei, praktikus szempontjai miatt alakultak éppen olyanná, amilyenné; a bútorok is, a könyves szek-

rények és polcok is bizonyos előre ismert méretű könyvekre számítva készültek.

A bomlás az ifjúsági könyvekkel, ezen belül főleg a gyerekkönyvekkel, mesék-könyvekkel kezdődött. Megjelentek és elszaporodtak a rajzfűzet (vagy hangjegyfűzet) alakú, hosszúka könyvek, amelyek a könyvespolcokon kilógtak a sorból. És jönnek az egyre hosszabb, magasabb és szélesebb vagy éppenséggel keskenyebb könyvek. A könyvespolcon nem lehet rendet tartani, a könyveket egymás hegyére-hátára szokás manapság dobálni, avagy a szekrény aljába halmozni, ezért a családi könyvtárak állománya áttekinthetetlen, terhes, mindenki várja azt a nagy-nagy takarítást, amikor megszabadul tőle. (A tankönyvekről most ne is beszéljünk.)

A világ „könyviparában” a tankönyv a legnagyobb üzlet, mivel azt meg kell vásárolni mind; vagy a szülőknél, vagy az iskolánál! Tömni kell bele a színeket, ábrákat, táblázatokat, mert azt mind el lehet számolni!

Foglalkozunk inkább a színes „tudományos” magazinokkal, mert a népszerűség egyre nagyobb részénél az szorítja ki vagy pótolja ma a könyvet. Elképesztő, megdöbbentő, sikoltozó címek, és – incselkedés az olvasóval: *„Tizenkétezer éves kőcimbalom!”*... *„Agyidegtű!”*... *„Miért nincs sikere nálad a borostyánkőveket imádó milliomos lányoknak?”*... *„Valóban impotens volt Nietzsche, Napóleon, Julius Cézár?”*

Mindezt talán sohasem fogja megtudni az olvasó, mert a szöveget fényezett papírra nyomták, vagy szürke alapon halványkékekkel, apró vagy újszerű betűkkel... Az olvasó már a cikk felénél erősen könyvezik, folyik ki a szeme!

Régebben a szerkesztőségi előszobákban mindig cigarettáztak vajtagyú féltehetségek, akik néhány cigarettáért valóban szemborzoló címeket találtak ki. Címbarom volt a nevük; ma titleboy; aki nem folyamodik hozzájuk, úgy járhat, mint néhai Beke György. Ilyen címek ékeskednek riportjai homlokzatán: *Számbavenni jó!*, vagy *A miniszoknya sem fenéki tejfel*. Esetleg a szerkesztőségi titkárnők prédája lett ilyen címekkel: *Nekünk a jövő jövő, avagy Ne csak csurranjon, hanem cseppenjen is!*

Ezek a nagy, tarka-barka, képes magazinok elég széles rétegek életében elfoglalták már a könyvek helyét, ám mivel ezeket sem lehet függőlegesre állítva a polcra helyezni, egymásra fektetik őket: a legközelebbi nagytakarításig. Egyes néprétegeknél csakis a vallásos könyveket tisztelik. A kolozsvári Akadémiai Könyvtárban, egy érettebb korú takarítónő (femeia de servici) nagyon buzgón és fürgén szállította a kikért könyveket az alagsorból az asztalomra. Egy téli délutánon megszólít: akarok még ma könyvet felhozatni, mert nemsokára sötétedik? – Miért, kérdem, nincs villany az alagsorban? – Az van, felelte, de ugye, ott van az a sok vallásos könyv!...

Egy magyar költő, aki a lappoknál (számiknál) volt odafönn tanulmányúton, mesélte, hogy egy lapp vénasszonynál volt szállásban, de sötétedés után sem olvasni, sem írni nem volt szabad!

Érdekes, hogy a magyar nyelvet az egész középkoron át, öt-hatszáz év során milyen ritkán emlegették. Temételen sok oklevélben, amikor latin szövegbe ékelve magyar név, szó bukkan fel, mindig az áll előtte latinul, hogy „*vulgó*”, vagyis „*közönségesen!*” (El tudom képzelni, hogy a „*vulgarist*” is össze-összetévesztgették a „*bulgarus*”-szal is és szép történettudományi értekezéseket írtak belőle!)

Igazán különleges és meghatározó eset, hogy Hunyadi János, több mint félezer évvel a honfoglalás után, amikor mindenki csak latinul gügyögött, a kormányzó esküjét magyarul teszi le! Nagyon szép nyelvemlékünk ez a szövege. Furcsa, hogy fél évszázaddal később egy szerző, Werbőczy István a székelyekről írva hangsúlyozza „*szkitha*” voltukat (megkülönböztetésül-e?). S nem sokkal rá, egy másik szerző követendő példaként említi éppen a székelyek szép magyar nyelvét, amiből akár úgy tűnhetne, hogy a „magyar” mivoltot éppenséggel a beszélt nyelv határozza meg!

Évszázadokkal később, a „magyaráz, magyarul, magyarán” ellenére, pl. Horvát Istvánék, a „magyar” jelentését a „földműves”-ben határozták meg. Azt hiszem, főleg azért, mert Otrokoci Főris Ferenc óta elterjedt volt az a nézet, hogy magyar nyelven még jó néhány etnikum is beszélt, pl. székely, kún, besenyő, palóc... Úgy tűnik, többnyire a „mag” szóból indultak ki. Viszont Nagy Géza bebizonyítja, hogy a *megye* szó nem a szláv eredetű „*mesgye*” szó változata; nem „*határ*”, hanem „*föld*” jelentésű; mivel minden finnugor nyelvben a MA, Mad, Mat, Motu szavak *földet* jelentenek, sőt, még a szumírban is; magyar változatai a „*mány*” (Lágymányos) a „*mégy*” (Homokmégy), a „*mét*” (Kecskemét). Ám a szolgalelkű szerkesztő emiatt Nagy Géza nevét kihagyja a *Néprajzi Lexikon*ból, mint ahogy a „*könyv*” szót is! Mivel a szlovén-német Miklosich szerint a magyarok a kultúra legalsó lépcsőfokáról léptek be a Kárpát-medencébe. Holott a könyv, olvasás, törvény, tanul, egyház, alma, körte, szekér, dió, ország, város, falu nem szomszédsláv szavak; sőt az írásra három szavunk is van, írni, róni, körmölni (!), és a köröm, karom, megegyezik a görög *gram*-mal; lásd autogram, telegram, és az ember felujjong, amikor látja, hogy Rigában a könyvesbolt neve *Gramatas*, és eszébe jut, hogy prof. Rusu szerint a dákok az ősi balti népek rokonai, s az a kajánság, amit bukaresti értelmiségi kollégáimtól halottam: Mit mondott Decebal, amikor legyőzték a rómaiak? Azt, hogy „*joj, isténém*”, és nem azt, hogy „*uvü bozsemoj!*”

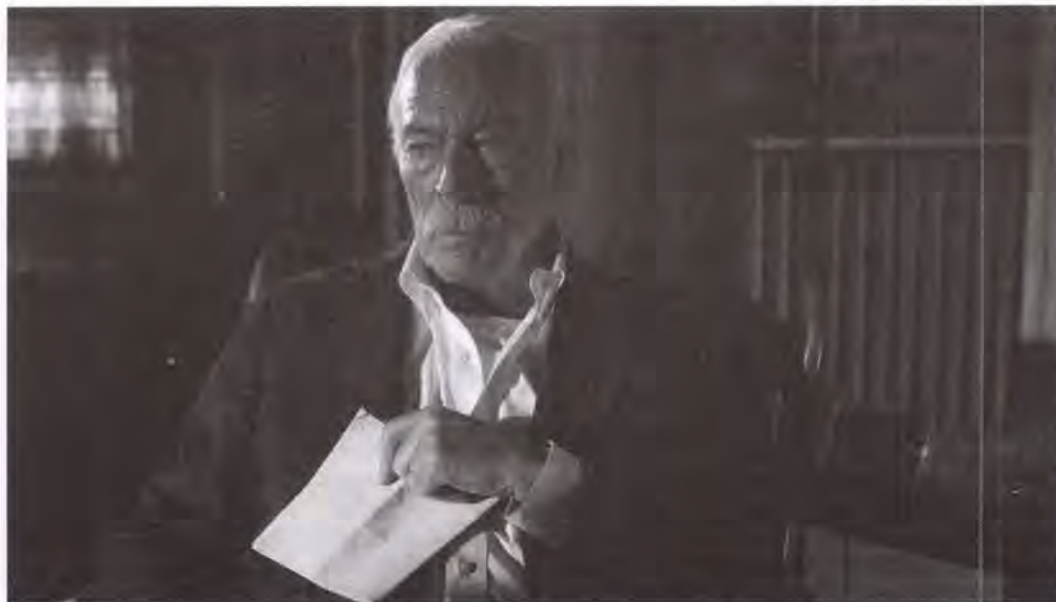
A felejtés ára

Az idő múlásával mind távolabb kerül tőlünk a holokauszt, legfiatalabb túlélői is immár 70–80 évesek, és egyre kevesebben vannak. Mint minden történelmi trauma, ez a népirtás is lassan a felejtés szürke régióiba csusszan át, az aktívan felidézhető memóriából az olvasható passzívba. Az idő ilyenfajta kíméletlen múlása veszélyes (mindazonáltal elkerülhetetlen), hiszen az emberiség múltbeli szégyenfoltjai élő szemtanúk hiányában az írás megbízhatatlan regisztereiben elveszítik sorsalkító hatásukat, s a káros ideológiák hívei esélyt kapnak arra, hogy áldozati szerepben tüntessék fel az elkövetőket. Ha alaposabban körülnézünk, a holokauszt kapcsán máris ezzel szembesülünk.

KINEMATOGRÁF

Atom Egoyan örmény származású kanadai rendező egy fikatív túlélő kapcsán dolgozza fel a problémát az *Emlékezz!*-ben, Benjamin August forgatókönyvéből részben a nyomozati, részben a bosszúfilm és részben a road movie almfajain keresztül tematizálja a felejtést. A történet fősodráát az agg, de továbbra is nagyszerű Christopher Plummerre bízta, s az angol színész ezúttal egy demenciás, emlékezet-kihagyásban szenvedő öregurat alakít hibátlanul, aki kételyekkel és félelmekkel telve ugyan, de elindul, hogy végezzen családjá auschwitzi hóhérával, miközben minden egyes ébredéskor újra kell tanulnia útrakezelésének motivációit. Emlékeztetőnek mindig elől tartja az öregotthonban maradt tolószékes barátja, Max Rosenbaum részletes levelét, amelynek szükségszerű elolvasására Zev egy csuklójegyzettel kötelezi magát, ám mind a levél épségét, mind a filctollal felskiccelt önéletrajzát a múlás veszélye fenyegeti. Több rétegen keresztül ható kritikája ez (is) a hanyagul kezelt vagy kérdéses hatású, avagy mélyen szubjektív történetírásnak.

Zev Guttman (a keresztnév héberül farkast, a vezetéknev jiddisül jó embert jelent, ez is egy újabb értelmezési réteg) és Max Rosenbaum az öregotthonban találkoznak. A kiváló memóriával megáldott Max rögtön felismeri az auschwitzi sorstársát, akinek családjával, éppúgy, mint az övével egy bizonyos Otto Wallisch blokkparancsnok végzett, aki aztán Rudy Kurlander álnéven az Egyesült Államokba szökött és ott él vígan. A két öreg bosszút tervez, de mivel Max mozgássérült, Zevre vár a feladat végrehajtása, Zevnek azonban a memóriájával vannak gondjai. Ketten együtt alkotják a feladat végrehajtására képes bosszúállót, akinek négy Rudy Kurlander közül kell kiválasztania azt a bizonyost. Némileg olyan ezen a ponton Egoyan filmje, mint az első *Termi-*

nátor, ahol a jövőből érkezett gyilkológép a telefonkönyvben található összes Sarah Connor kinyírására vállalkozik annak érdekében, hogy küldetését sikerrel teljesíthesse. Zev tehát vonatra száll, fegyvert vásárol és sorra veszi a lehetséges Kurlandereket. A felfegyverkezés pillanata és majd a felkeresett öregekkel történő szembenézés egyrészt a mesebeli királyfi kalandjára emlékeztetnek, aki apja rozsdás kardját és táltos paripáját magához véve a sárkány/boszorkány/gonosz elpusztítására indul, ám előbb teljesítenie kell a rá váró próbákat, másrészt a második világháború örült anatómiáját nyújtja, amikor ugyanazzal a névvel fajtisztázóként szolgálhatott mint kiskatoná valaki a Wehrmachtban, lehetett szakács ugyanott, de várhatta homoszexuális léte a biztos halált valamelyik megsemmisítő táborban.

Három olyan klasszikus egoyani motívum is visszaköszön az *Emlékezz!*-ben, amelyekért a tengerentúli filmgyártás fősodrából alaposan kilógó rendező műveit szeretik a rajongók. Mindhárom a visszafordíthatatlan idő tragédiájának egyfajta feldolgozási kísérletén kalauzol végig, a gyász fénytelen lelkiállapotában, ahol a végkifejlet nem kecsegtet megoldással, mivel a kiindulópont eleve reménytelen: 1. a hétköznapi hős küzdelme a felejtéssel, az idő függőleges tengelyén, 2. a hétköznapi hős esetlen magánnyomozása a tér vízszintes tengelyén, és 3. a tömeges sorstalanság „becsiszolása” a múltjától erőszakkal megszabadított ember önkéntes küldetésébe. A három motívum és a gyász rendszerint együtt itatja át Egoyan műveit, most sincs másképpen. A rendezőre jellemző lassú sodrú történetvezetést itt egy fokkal még kimértebbnek érezzük, és a minden alkotásában előbb-utóbb felderített mély titokkal együttjáró meglepő fordulatot a végkifejletre időzíti. A dráma súlyos lezárását mintegy előrevetíti Zev és a harmadik, időközben elhunyt Kurlander fia találkozásának jelenete, ahol egy remekül dinamikus felépített eseménysorral az addig bizonytalan hitelű bosszúvétel aktusához – már úgy értem, ahhoz, hogy Zev képes lenne gyilkolni – immár nem férhet kétség, és a néző eddigi passzív együttérzésének helyére szurkolói izgalom fészke-

li be magát. Amikor pedig elcsattan az az egy mondat, amely a megszokott felállást tökéletesen átértékeli, retrospektíve az egész történet és narratíva új értelmet nyer, s a rendezővel egy szinten a csupán ekkor felismert történetbeli bábmester előtt is fejet hajthatunk. A színészválasztásban és -vezetésben itt mindössze részlegesen jeleskedő rendező sajnos a lezáró, szükségtelen jelenettel szinte teljesen elrontja az összképet, de a főhőst alakító Plummer eszményi játéka és a meglepőnél is váratlanabb fordulat sikerrel feledteteti a botlásokat.

Egoyan az öregemberek totyogós tempójában kíséri Zevet egyik helyszínről a másikra, s egy párhuzamos szálon a család aggodalmát bontakoztatja ki az eltűnt beteg iránt. Ugyanakkor nem mulaszt el kritikát gyakorolni a kortárs társadalommal szemben sem. A terrorcselekményektől rettegő Egyesült Államokban bárki kézfegyverhez juthat vagy viheti át probléma nélkül a kanadai határon. Zevnek ugyan lejárt az útlevele, és képtelen kitölteni az eléje tett adatlapokat, mégis hatékony revolvért kínál neki az eladó, s a határőr is elnézően viszonyul a szálnalmasnak tetsző, de gyilkoló eszközt rejtegető utashoz. Ez úgyszólván a rendszerkritika. Erkölcsi bírálatot a nagyjelenetben kap a ma embere, amikor a rózsaszín pongyolás háziasszonyt nem annyira a múltbeli gyilkolás pusztá ténye borítja ki végérvényesen, hanem még kérdez egyet: és hány embert öltél meg, papa? Sokat, hangzik a válasz, s a mély szakadás itt következik be az utódok ítéletében. A „sok” tehát egy olyan szint, ahonnan már nehéz felállni a mai ember szemében, de egy-kettő még megbocsájtható lenne. Ezek vagyunk, sajnos, erről részben az utóbbi száztíz év vérzivataros történelme, részben a bűn erkölcsi hígításában jeleskedő média tehet.

Emlékezz! (Remember), színes kanadai-német film, 94 perc, 2015. **Rendező:** Atom Egoyan. **Író:** Benjamin August. **Zeneszerző:** Mychael Danna. **Operatőr:** Paul Sarossy. **Vágó:** Christopher Donaldson. **Szereplők:** Christopher Plummer, Martin Landau, Bruno Ganz, Dean Norris, Jürgen Prochnow, Henry Czerny.

Minden csoda. Három nap Nagyszebenben

Beszélik, Nagyszebenben tudnak valamit. Hogy kik beszélnek és kik tudnak, változó, de a 2016. június 10–19. között zajló 23. Nagyszebeni Nemzetközi Színházi Fesztivál huszonharmadik kiadásnak programja, lebonyolítása és a város életébe való beépülése alapján sejthető, hogy mind a beszélőknek, mind a tudóknak igazuk van. *Building Trust / Construind incredere* (*Bizalmat építve*) – ezt a címkét viselte az idei fesztivál, és a Nagyszebenben töltött három nap alatt úgy tűnt, a szervezők mindent megtettek azért, hogy ez a néhány szó ne csak üres szlogen maradjon.

THEÁTRUM

Egy színházi fesztivál, de bármilyen más kulturális rendezvény értékét is elsősorban a minőségi tartalom határozza meg. A fesztivál programjában szereplő legismertebb színházi nevek (Thomas Ostermeier, Christoph Marthaler, Luk Perceval, Tim Robins, Eugenio Barba, Eimuntas Nekrošius, Oskaras Koršunovas) mellett rengeteg további esemény ígért emlékeztető színházi élményt. A meghívottak között szerepelt a wroclawi Teatr ZAR, akik a Kolozsvári Állami Magyar Színház által szervezett *Interferenciák* fesztivál legutóbbi, 2014-es kiadásának egyik legemlékezetesebb előadását játszották. Jelen volt a térben és időben jóval távolabbról érkező Yamamoto Noh Színház az *Adachi-gahara* (*A hegy démona*) című hatszáz éves, hagyományos noh előadással, de a japán előadások sorát bővítve szerepelt a programban a Haiyu-za Színház rendhagyó módon értelmezett *Három nővér* című előadása is. A külföldi meghívottak mellett rengeteg romániai produkció is helyet ka-

pott a programban. Ezek közül még mindig a nagyszebeni Radu Stanca Színház Silviu Purcărete rendezte, 2007-ben bemutatott *Faustja* jelentette az igazi attrakciót, de a jól bejáratott nevek és címek mellett terítékre kerültek olyan előadások is, mint Eugen Jebeleanu *20 noiembrie* című, ugyancsak Nagyszebenben bemutatott rendezése. Jebeleanu színészként, koreográfusként és rendezőként is dolgozik, Kolozsváron az Ecsetgyárban játsszák a tavalyi Temps d'Images Fesztivál keretében bemutatott *Ea e băiat bun* című előadását.

Az erdélyi magyar színházi élet és a Nagyszebeni Nemzetközi Színházi Fesztivál idején legfontosabb kapcsolódási pontjának egyértelműen Székely Csaba személye és munkássága bizonyult. A nagyszebeni színházban, Bogdan Sărătean rendező vezetésével, *Orb de mină* címen készülő *Bányavakság* előadás előbemutatóját két alkalommal nézhette meg a fesztivál közönsége, illetve a *Bányavidék*-trilógia záró darabja, a *Bányavíz* színházi-felolvasó előadás formájában jelent meg a fesztiválon.

Az értékes színházi tartalom mellett a színházi fesztiváloknak a kísérőprogramokra, az előadások közötti időt kitöltő vagy éppen az előadások helyett látogatható eseményekre is jelentős hangsúlyt kell fektetniük, és talán ez az a terület, ahol a nagyszebeni fesztivál igazán irigylésre méltóan teljesít.

Bizalmat építeni csak párbeszéddel lehet – vallják a szakértők. Sokan és sokszor leírták már azt is, hogy maga a színház is dialógust jelent, az előadás keretei által szabályozott párbeszédet néző és játszó között, így az egyirányú, a játéktérrel a nézőtér irányába zajló közlés, ha érvényesnek is tűnhetett valaha, mára menthetetlenül elvesztette létjogosultságát. A gyakorlatban néhányan vitatni látszanak a fenti elméletet, de az egyre inkább piaci viszo-

nyok közé szoruló, saját létezésüket és főleg a létezés jelentős költségvonzatait igazolni kényszerülő fesztiválok esetében megszűnni látszik a dialógus megkerülhetőségének luxusa.

A Nagyszebeni Nemzetközi Színházi Fesztivál egyszerre folytatott párbeszédet a hazai és nemzetközi színházi világgal, az utánpótlást biztosító, színházi képzést nyújtó hazai és külföldi intézményekkel, a romániai és főleg az erdélyi színházi közönséggel és nem utolsósorban Nagyszeben lakóival, függetlenül attól, hogy látogatták a színházat vagy sem. A fesztivál idejére az előadóművészet csodája kiköltözött a színházi terekből, és Nagyszeben belvárosát tette meg a látás, a megtapasztalás élményének elsődleges helyszínéül.

Összesen 452 eseményből állt össze az idei fesztivál programja, és ezek legnagyobb része utcákon, parkokban, egyéb köztereken zajlott. A fodrászatot középontba emelő és a vállalkozó kedvű nézők haját látványosan átváltoztató utcaszínházi produkciótól, a Kispiac fölött zajló légakrobatikai előadásokig, a gyermekeknek szóló varázslatos utazásoktól a cirkuszi műhelyig és kortárs cirkuszi előadásokig, az utcazenei produkcióktól a koncertekig minden a spektakuláris köré szerveződött. Miközben a színházi terekben zajló előadások a mindennapi létezés kérdéseinek művészi felvetésén keresztül a valóságot hívták meg a játéktérre, a színházon kívüli zsúfolt karneváli forgatagnak látszólag éppen a valóság határait sikerült helyenként megbontani.

Ha úgy tetszik, éppen a valóság és annak megbonthatósága, illetve értelmezhetősége az Oskaras Koršunovas rendezte *Mártírok* központi kérdése. A Thomas Ostermeier rendezte *Maria Braun házassága* és az Eimuntas Nekrošius által színre vitt *Az éhezőművész* mellett Koršunovas rendezése bizonyult a legemlékezetesebb előadásnak a fesztivál első napjainak programjából.

Marius von Mayenburg 2012-ben írt *Mártírok* című szövegének középpontjában a 16 éves Benjamin vallási fanatizálódása áll. A szöveg és Nekrošius szövegű rendezése elrajzolt, a végtelenségig egyszerűsített, ám egyúttal a végtelenségig pontosan játszott szereplők és helyzetek felvonultatásával beszél a témáról. Az előadás díszletét ugyanez a leegyszerűsítettség, pontosság jellemzi. A játéktér bordásfalsor uralja, előtte matrac, mellette további tornaszerek, a játéktér túloldalán piros kanapé, egyszerű asztal székekkel, a háttérben pedig iskolai csontváz, anatómiai modell kiemelhető szervekkel, polc földgömbbel és könyvekkel, illetve egy piros robogó. Mindezek fölé kosárpalánk emelkedik, aminek közepére Jézus-arcképet ragasztottak. Ha rendhagyó formában is, de falra akasztott csehovi fegyver ez a kép, amiről már az első percekben tudja a néző, hogy ha ott van, bizony el is kell sülnie, hogy előbb-utóbb lennie kell egy labdának, ami a palánkot eltalálva a kosárban landol. Az előadásban mégsincs ilyen labda, dobás sincs. Benjamin mintha megpróbálná egyszer, felemeli a labdát, céloz vele, de nem dobja el. A dobás hiánya jelöli ki az irányt, ahonnan az előadás megközelíthető. Ugyanis a már-már dühítően

Az éhezőművész. Jelenet az előadásból

>>>>> folytatás a 20. oldalon

egyszerű szereplők, a sablonokból építkező jelenetek egyszer sem lepik meg a nézőt. A szereplők milyensége, jellemző tulajdonságaik már első megjelenésükkor megmutatkoznak, és az előadás előrehaladtával nem változik semmi. Csak a *Biblia* szó szerinti értelmezése alapján működő világot követelő Benjamin és legfőbb ellenlábas a földrajz-, biológia- és kémiaszakos tanárnő, Erika Roth süllyednek egyre mélyebbre saját fanatizmusukba. Inge, Benjamin anyja csak normális gyermeket akar, és minden felelősséget az iskolára hárít; a szánta Georg, Benjamin osztálytársa bálványozza az önjelölt prófétát, és titkon szerelmes belé; Lydia, aki ugyancsak Benjamin osztálytársa, maga a kísértés, örömet leli benne, hogy nőiségével képes összezavarni a fiút. Menarth tiszteletes, az iskola hittanoktatója a maga hasznára próbálja fordítani Benjamin vallásosságát, Batzler igazgató pedig minden lehetőséget megragad, hogy csorbítsa Erika Roth tekintélyét, hogy apró megjegyzésekkel megpróbálja *helyretenni* az öntudatos kolléganőt, és közben az egyre hangsúlyosabban jelentkező problémák elsimításának, elmaszátolásának lehetőségét keresi, ezzel engedve teret Benjamin akaratainak. A torna- és történelemtanár, Markus Dörflinger múlt hóbortnak tartja Benjamin fanatizálódását, és bár az előadás kezdetén viszonya van Erikával, az előadás végére ő is a nő ellen fordul.

A von Mayenburgtól megszokott rövid, pergő jelenetek nem adnak magyarázatot, Oskaras Koršunovas rendezése nem értelmezi a szöveget. Benjamin fanatizálódásának okait az irracionális rémisztő leple fedi. A néző előtt két lehetőség áll. Spekulációk sorozatán keresztül megpróbálhat mégis rátalálni a megnyugtató vagy aggasztó, de mindenképp racionálisan értelmezhető okokra, vagy azokkal mit sem törődve elindulhat az el nem dobott kosárlabda előre vetülő, de soha meg nem tett nyomvonalán, hogy rátaláljon azokra az értékekre, amelyek a vallásos és világi élet lehetőségét egyaránt biztosítják, és amelyek nagyon pontosan és nagyon nyilvánvalóan maradtak ki az előadásból. Furcsa hely a színház, a látottak helyett olykor éppen annak kell hinnünk, amit nem láttunk.

Teljesen máshonnan közelít a színházhoz Az éhezõmûvész színrevitelével Eimuntas Nekrošius. Miközben Koršunovas *Mártírok* rendezésében a hiány, a kihagyás tekinthető az előadás egyik legizgalmasabb alkotóelemének, Nekrošiusnál éppen a tér megtöltésének módja az, ami az elhangzó szöveg újabb és újabb értelmezési lehetőségeit hozza elő, és költői látomások sorozatává alakítja Franz Kafka rövid novellájának elmesélését. Mert a litván Meno Fortes Színház előadásának gerincét maga a Viktorija Kuodyte által elmesélt novella adja. A színészno egyszerre lesz a narrátor és maga az éhezõmûvész, az előadásban szereplő további három férfiszínész pedig a történet mellékszereplőit és rajtuk keresztül végső soron az éhezõmûvészt körülvevő világot teremti meg. Az előadás története egyszerű. Miután a közönség elveszíti érdeklődését a korábban népszerű, ám folyton kétkedéssel fogadott és csalással gyanúsított éhezõmûvész képessége iránt, az egyébként is örök elégedetlen művész ma-

Maria Braun házassága. Jelenet az előadásból

ga mögött hagyja addigi életét, és beköltözik egy cirkuszi ketrecbe. Ott végre kedvére koplalhat és koplal is. Mivel a vadakkal ellentétben őt még etetni sem kell, a közönség után idővel a cirkuszi dolgozók is megfedkeznek róla. Csak akkor eszmélnek rá a már haldokló éhezõmûvész jelenlétére, amikor új állatot telepítenének üresnek vélt ketrecébe. Mielőtt elpusztulna, utolsó szavaival elárulja titkát: „[...] nem találtam ételt, mely ízlene. Ha megtaláltam volna, nem csinállok ekkora feltűnést, és jól teleeszem magam, mint te és mindannyian.” (Tandori Dezső fordítása)

Kafkáról lévén szó, adja magát az elidegenítéssel alapeszközként használó epikus színházi forma, ám Nekrošius kezében ez is – minden látszólagos ellentmondás dacára – költőiséggel telítődik. Az előadás egyik legszebb részlete éppen a nagy titok elhangzása alatt és után zajlik. A titok elmondásáról láthatóan megkönnyebbülő éhezõmûvész-narrátor köszöntésére az egyik cirkuszi alkalmazott apró gyertyákkal díszített tortát hoz a színpadra, és a padlóra helyezi. Miközben a nézők éppen a művész halálának körülményeit hallgatják végig, a narrátor bátorlalan lelkesedéssel hajol az ajándék fölé, de ahelyett, hogy a süteményt nyúlja, a gyertyák parányi lángját nyeli el. Öröme nem tart sokáig. A következő pillanatban a cirkusz röhögő alkalmazottai a tálca fölére kötött hosszú madzaggal rángatják el a tortát az orra elől.

Valamivel nagyobb lángokkal és ugyancsak a beteljesületlenséggel operáló képek keretezik Thomas Ostermeier *Maria Braun házassága* című rendezését is. A keretek között pedig, mintha valaki tudatosan válogatta volna őket, a két korábbi előadás újra- és továbbgondolt, letisztított motívumai, eszközei és megoldásai kerülnek elénk. Az előadás az 1979-ben bemutatott, Rainer Werner Fassbinder rendezte, azonos című film forgatókönyve alapján készült, úgy, hogy – saját bevallása szerint – Ostermeier sosem látta az eredeti alkotást. Talán ez a titka a filmek sikeres színpadra adaptálásának.

A történet szerint Maria Braun a második világháború alatt, bombazápor közepette esküszik örök hűséget Hermannak, akit egy nappal később már frontra is vezényelnek. Előbb a férfi halálhírére keltik, később éppen Maria helyett vállal hosszas

börtönbüntetést, hiányában pedig Maria saját sorsának és közös sorsuknak kézbe vételére kényszerül. Az előadás szereposztásában a Mariát alakító Ursina Lardi az egyetlen nő, az egyetlen színész, aki végig ugyanazt a szereplőt alakítja. Körülötte – azaz a történetben Maria Braun és az előadásban Ursina Lardi körül egyaránt – a férfiak folyamatosan változnak, átalakulnak, szerepet cserélnek, és teszik mindezt olyan kidolgozottsággal és olyan pontossággal, hogy a nézők egy részének szó szerint tátva marad a szája.

A *Maria Braun házasságában* legalább annyira hangsúlyosak a társadalmi és politikai kérdések, mint a két évvel korábban, a kolozsvári Interferenciák fesztiválon láttott Ostermeier előadásban, *A nép ellenségében*, de ezúttal a direkt megközelítés helyett a rendező sokkal jobban eldolgozza a különböző szálakat. Az előadás másnapján tartott beszélgetésben a cím jelentőségéről és a benne rejlő utalásokról is szó esett. Ahogy nem véletlen a Benjamin név a *Mártírokban*, úgy nem véletlen itt a Maria sem. Igaz, ebben az esetben nem a magával a bibliai szereplővel való azonosulás, hanem inkább állapotának, a *szeplőtelen-ségnek* elérése a cél. Maria minden erkölcsi botlása vagy éppen erkölcsfelettsége ellenére a náci barnájára utaló vezetékneve jelenti a legnagyobb *szeplőt*. Innen kezdve a történet Németország megtisztulási és felemelkedési vágyának analógiájaként is értelmezhető, ám ez ismét csak egy olyan keret, amin keresztül nézve Ostermeier, a maga távolságtartó, humorral ellenpontozó és grammra, illetve milliméterre és tizedmásodpercre precíz módján a nők és férfiak társadalomban betöltött szerepére, a társadalmi nemek kialakulására és *előadhatóságára*, az erkölcs kérdésére, a traumákból való felépülés lehetőségére fókuszálhat.

Mondják, minden csoda három napig tart, de végignézzé a 23. Nagyszabeni Nemzetközi Színházi Fesztivál programját, elképzelhető, hogy a szervezőknek sikerült a három napot tíz napra nyújtani. Az biztos, hogy a június 11–13. közötti időszakban a spektakulum csodájától a kortárs színház csodáig mindent sikerült megtapasztalni, és a Nagyszabeni–Kolozsvár útvonal megtétele közben új értelmet nyert Nekrošius *éhezõmûvészenek* korábban felidézett jelenete is.

Történetek, történelmek

„... a jelenünket csak úgy érthetjük meg, ha ismerjük a történelmünket” – halljuk a történelmünk determináló erejére, a múlt tanulmányozásának, megértésének szükségességére figyelmeztető frázisokat. De mit jelent a közös múlt, miért beszélhetünk a mi történelmünkéről? Hol tételezhetünk határt történelem és saját múlt között? Találhatunk olyan szempontot, nyelvet, amely lehetővé teszi a múlt értelmezését? Ferenczes István *Ordasok tépte tájon* című kötetének történelmi szempontú olvasata ehhez hasonló kérdéseket vet föl. A kötet riportnovellákból építkezik, amelyeknek közlői a 20. század első felében születtek Erdélyben. Ebben a milióban a történelmekönyvekből megismerhető makrotörténelmi fordulatok, hatalmi játszmák szorosan összefonódnak az egyéni sorssal: nem lehet elmesélni saját történetet anélkül, hogy a második világháborús katonáskodás igazságtalanságai, az azt követő mánista vérengzések, a magyar kisebbséget sújtó asszimilációs rafinériák ne ékelődnek az elbeszélésekbe. És nem is csak beékelődnek. Ezeknek az eseményeknek mindenki a részese, a hatalmi játszmáknak mindenki elszennvedője, ha szerepet nem is kap. A háborúban mindenki részt vesz. Végül, aki emlékezik, annak valamiféleképpen viszonyulnia kell ezekhez a sorsdöntő eseményekhez.

kritika

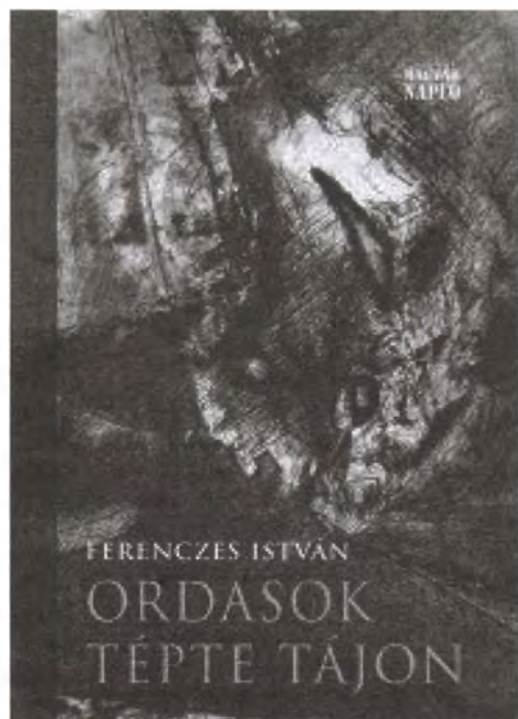
Ebben az esetben nem tartanám szerencsésnek az „alulnézet” szót – bár egyértelmű, hogy melyek azok az intézmények, és kik azok a személyek, akik a hatalmi játszmákat üzik. Mégis az erdélyi fuvaros, elárvult nő, történelemtanár, moldvai csángó nézőpontja nem „alulról”, „viszonyul” az eseményekhez, hanem – ahogy mondani szokás – az események sűrűjében ott van maga is, s a vele történt események olykor egyenlők azzal, amit mi történelminek nevezünk. A közlők „benne”-nézőpontjából olvassunk a két világháborúról, Gheorghiu-Dej és Ceaușescu elnyomó, asszimiláló rendszeréről, Ceaușescu bukásáról, a rendszerváltásról. Ebből a belső nézőpontból szemlélve az első világháború a gyermek Bíró Albin elbeszélésében egy felismerhetetlenségig megváltozott, hazatérő apában ölt testet. A második világháború mélyen a bőr alá fűrődő aknaszilánkok formájában, Iamandi Ádám esetében egy magyar tizedes igazságtalanságainak felidézésében jelenik meg. Női nézőpontokat is megismerünk, és a látvány innen nézve sem vigasztaló: kemény munka, a család férfitagjainak elvesztése, szegénység, hányattatás. János Ilona „Cseuszeku” bukását beteljesített angyali ígéretként éli meg. A moldvai csángó történelemtanár számára a rendszerváltás nem jelent valós fordulatot, ugyanis a magyarok asszimilációja és az ez ellen irányuló törekvések aláásása továbbra is működik. Személyes történeteken, tragikus eseményeken keresztül láthatjuk tehát megtörténni azt a múltat, amelyet mi tör-

ténelmi múltunknak tekintünk. De mennyiben valósulhat meg az emlékezés során a múlt személyes értelmezése?

A visszaemlékezésekben jobbra az események felsorolását olvashatjuk, kevés szöveg helyen fordul viszont elő, hogy egy közlő értelmezi azt, ami körülötte történik, vagy tragédiáit úgy meséli el, hogy közben megfogalmazza, ami sajátos bennük. Egyfajta tényfeltárás-kényszer figyelhető meg ezekben a visszaemlékezésekben. A tényfeltárás ebben az esetben az emlékezők által fontosnak, megtörténtnek tartott események felsorolása („Én ezután 28 évig nem jártam templomba, nem gyóntam, nem áldoztam, csak a temetésekre mentem el”). Az viszont csak ritkán fogalmazódik meg, hogy ezek az események mit jelentenek az emlékező személy számára. Olyan súlyos tragédiákat mesélnek, mint az elárulás, egy férj elvesztése, egy sebesült katona hosszas menekülése a háborúból, anélkül, hogy elmondanák, mit éreztek, hogyan élték meg ezeket a sorsfordító, fájdalmas eseményeket. A tragédiák elbeszélhetetlenségét olvashatjuk, a közlők „tényfeltárása” ebben az esetben kényszeres próbálkozásnak tűnik a nehéz múlt életben tartására, de egyben elfödésére is. Az elfödés egyik szimptomája a fájdalom klisékkel („fenéig üríthettem az árvaság keserű poharát”, „vérzivataros időkben”) vagy hallgatással történő kifejezése. Olvashatunk azonban olyan mondatokat, amelyek megformáltságukban többet mondanak el a közlő traumájáról, mint tartalmilag. Árva Kató Margit (*Árva Kató Margit*) a következőképpen emlékszik édesapja meggyilkolására: „Három-három golyót lőttek mindkettőjünkre. Három golyóval végezték ki. Három golyóval lőtték bele a megásott sírba”.

A kötet riportanyagai egy másik nyelvvel kapcsolatos problémát is mutatnak: a nyelvtől való megfosztottságát. Az emlékezések (Iamandi Ádám történetének kivételével) kisebbségi szempontból mutatják az Erdély lecsatolását követő asszimilációs, „elrománosító” tendenciákat: Gyimesbükk Bákó meggyéhez kapcsolását (*Ordasok tépte tájon*), a magyar oktatás ellehetetlenítését, a moldvai csángók asszimilálására irányuló törekvéseket, melyek a rendszerváltás után sem értek véget (*Perka Mihály balladája*). Ezekből az elbeszélésekből kitűnik: a nyelvi kifosztottság a beszélők identitását veszélyezteti. A moldvai csángók kevertnyelvű emlékezéseiből (*Istók János morzsa-revolúciója*, *János Ilona pokolra száll*) az anyanyelv elvesztését és ezzel együtt egyfajta nyelvi identitásvesztést olvashatunk ki: még kiemelik, hogy ők megtanultak magyarul, de identitásukat már sokkal inkább a felekezetiesség határozza meg. Ezt bizonyítja Perka Mihály szabófalvi történelemtanár megfigyelése is, melyből kiderül, a moldvai csángók nyelvi identitása egyre inkább felekezeti identitássá alakul. Nem véletlen, hogy ő az egyik olyan közlő, aki elbeszélésében folyamatosan értelmezni próbálja a sok levéltári dokumentumot, a körülötte, vele történő eseményeket.

A kisebbségi perspektívát megbontani látszik a *Iamandi Ádám boldog élete* című riport, amelyben belülről ismerhetjük meg egy Barbusi-ból Csíkszenttamásra kihelyezett tanító „kulturmissziós” törekvéseit. Iamandi Ádám arról mesél, hogy az igazságtalan büntetések ellenére sem tagadja meg nemzeti identitását, azonban észrevehető, hogy adaptálódik – ha azonosulásról nem is beszélhetünk – ebbe a kisebbségi közegbe, sőt felértékeli azt a szülőfaluja

hátrányára. Ez a dichotomikus értékelés pedig kétségbe vonja a többségi perspektíva létét. Másrészt a Iamandi Ádám riportját követő *Bíró Albin aknaszilánkjai* kétségbe vonja Iamandi egyik történetének igazságértékét. A személyes igazságok ilyen módú relativizálása láthatóvá teszi az emlékezés szubjektivitását, a múlt tényszerű megismerésének lehetetlenségét. Másrészt ugyanazon történet variációinak ütköztetése csak Iamandi Ádám történetével kapcsolatosan fordul elő. A kötet riportjait urálja egyfajta kilátástalanság, perspektívahiány, a fájó múlt determináló ereje, ehhez képest Iamandi Ádám elégedett sorsával, ahogy azt a kissé ironikusnak tetsző cím is mutatja, az ő élete boldog. Ezek a szerkesztői megoldások (cím, elhelyezés, szelekció: más többségi nézőpontú elbeszélés hiánya) megkérdőjelezzik a többségi perspektíva létét, és finoman kidomborítanak egy leheletnyi magyar–román szembeállítást.

A riportanyagok ugyanis nem jelenhetnek meg a saját valóságukban egy kompozíció részeként. Egy szerkesztői elvnek alárendelődve, narratívába rendezve, címekkel ellátva mást olvashatunk ki belőlük, átértelmezhetjük egymás tükrében, párbeszédbe hozhatjuk őket, vagy éppen virtuális térképként olvashatjuk a kötetet. A riportok népballadákat idéző címei a sorstörténetek balladai olvasatainak nyitnak utat, másrészt a szövegek egy-egy frázisát, témáját megjelölve irányítják az olvasást. A szerkesztő pedig rejtőzködik – nem ismerjük meg például a kérdéseit, amelyekre válaszul kapjuk a közlők történetét, a közlőkhöz kapcsolódó viszonyára csak néhány elejtett megjegyzésből következtethetünk –, pedig megmutatkozása elősegítené, hogy tudjuk konstrukcióként is értelmezni a kötetet.

A szöveg olvasása mégsem ad utat az első sorban idézett szólás-mondáshoz hasonló egyszerűsítő történelmi olvasatoknak: a közlők belső perspektívájából szemlélve nem tételezhetünk egyetlen, megismerhető múltat. Személyesen megélt történetekkel ismerkedhetünk csak, eseményekkel, impressziókkal, érzésekkel, melyek kimondhatóságában sem bízhatunk feltétlen.

Ferenczes István: *Ordasok tépte tájon*. Budapest, Magyar Napló, 2013.

Feledés-lélek-visszatérés

Kuncz Aladár: *Egy márványdarab*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015.

Kuncz Aladár életműsorozatának második kötete novellákat, karcolatokat, tárcabeszéléseket tartalmaz. Továbbá az egyetlen egy drámáját, mely Csokonai Vitéz Mihály haláláról szól. Ezek a művek a szerző – Kuncz – sokrétűségéről tanúskodnak, ellentmondanak annak a közhelynek, miszerint „egykönyvűró” lett volna.

A *Történelmi pillanat*, valamint a *Megváltó fordulat* fejezetek irodalomkritikai cikkei, tanulmányait foglalják magukba. Érdekfeszítő az a riportsorozat, amelyet utolsó franciaországi útján készített; rajongással ír Grenoble-ról, az alpesi fővárosról, ahol mindenki nyelvmester, összehasonlítva mindezt egy általa elképzelt erdélyi álomképpel. Ez az utópia az otthon és külföld közti párhuzam révén a lemondás, ragaszkodás ambivalens érzéseire vonatkoztatható. *Egy álombanjáró följegyzései* című fejezet a novellákat tartalmazza. Miben keresendő ezen íráskészencziája? A merengés, visszatérés, reménykeresés, vágy és vágyódás – néhány jelző, amelyek a fordulatokkal teli történetek ismérvei – s mindezek együtt teszik élménnyé a műveket az olvasó számára.

Gülszöveg

A címadó novella egy régi szerelem történetét mutatja be, melyet a narrátornak egy erdész mesél, akinek „bölcsője az erdő”, hiszen titokzatosság, rej-

tély és békesség veszi körül, amit a természet sugall számára. Lelke is ebben a misztikus ősiséget jelképező térben talál otthonra. Ez a nyugodt köze az, ahol egymagában, elzárkózva a külvilágtól éli meg mindennapjait. Házának bemutatása aprólékos, a tárgyak, fényképek – nőkről, családtagokról –, amelyek körülveszik, mögöttes tartalmakat hordoznak, ilyen az ablak előtt álló márványdarab is. Egy szobrászé volt, aki halálos ágyán élete legszebb alkotásának minősítette. Mitől válik különlegessé ez a *megnemalkotott alkotás*, amelyben mégis benne van minden csoda? Lehetséges, hogy a keresés és megtalálás folyamatában nyilvánul meg, de a megtalálás az olvasó feladata.

A kötetben megjelent szövegek egy-egy sajátos érzést írnak le, ami minden embert másként érint, a publicisztikai szövegek a századelő aktuális problémáira világítanak rá Kuncz szemszögéből. Rendkívüli olvasmány irodalomtörténeti, kritikai, s nem utolsósorban szépirodalmi vonatkozásban.

Megtalált hírnév

Muhi Sándor: *Mezei József*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015.

Festő, költő, főhadnagy és fotográfus – egy igazi polihisztorról olvashat az, aki kézbe veszi ezt a monográfiát. Ő volt Mezei József, aki személyesen ismerte Petőfit, harcolt Bem seregében az 1848-as szabadságharcban, s közel száz székelyföldi templomot, várat örökített meg fényképen – ezzel segítve Orbán Balázs munkáját. Számos katolikus templom oltárképeit festette meg, évekig a szatmári püspöki kápolna oltárképét az ő festménye díszítette (mára azonban egy csere következtében az eredeti látható). A kislétai származású művész egészen fiatalon, mindössze 14 éves korában megpróbálkozott az írással – ekkoriban Szatmáron tanult –, egy színmű és egy pásztorjáték megalkotója. Törekvő egyéniség volt, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy önerőből képes volt fenntartani magát. Nemcsak gimnáziumi éveit töltötte a fentebb említett városban, hanem 1846-tól mérnökként ugyanitt gyakorolkodott. Életének egyik fontos színhelye Nagybánya, ahol megnősült, családot alapított. Szerény anyagi körülmények között élt, 1853-ban született meg kislánya, aki nyolcévesen elhunyt. Emlékeire írta meg a *Virágok kis leányom sírjára* című költeményt.

Sokoldalúságának mérvadójaként mégis a képzőművészet terén elért munkásságát emelném ki – annak ellenére, hogy Magyarországon a XIX. században nincs nagy igény a festészet iránt, csupán arcképek és szobrok kelendőek –, Mezei számára megélhetést biztosított. Tanárai többsége nem magyar szármá-

zású, de akad köztük olyan, akit díszpolgárrá avattak, mert tandíjmentesen is felvett diákokat az iskolába. Ő volt a velencei származású Marastoni Jakab, az *Első Magyar Festészeti Akadémia* megalapítója. Mezei József alkotásaira hatással voltak a kortársak, elődök s nem utolsósorban az olasz, Guido Reni művészete. A *Jézus megkeresztelése* című festményéhez az olasz festő stílusából merített ihletet. Világi témákat ábrázoló képein a romantika stílusjegyei figyelhetőek meg, az eszményi szép reprezentálására törekedett. Az idill és harmónia együttese tükröződik tájképein. A könyv borítóján Mezei *Kegyelem a végső pillanatban* című olajfestménye látható, melyet 1857-ben festett. Emellett számos másik festmény is helyett kapott a kötetben, ilyen például a *Nagybányai látkép*, a *Petőfi Sándor-portré*, *Inmaculata* s nem utolsósorban az *Önarckép*.

Egy könyv azok számára, akik szeretik a művészetet, érdeklődnek a történelem iránt, s kíváncsiak egy XIX. századi művész életpályájára.

ERDŐS KATALIN

Egyik reggel

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Hevülettel nem spórolva

Hősies vállalkozás egy született amerikaival megéreztetni, mi a közép-európai operett a populáris dalszínházban – ő ugyanis a musicalt ismeri. Kevésbé nehéz az igen kiterjedt spanyol nyelvterület kultúrájában honos zenekedvelőnek az operettet meghatározni – jöllehet ő meg a zarzuelát ismeri. A franciák nemzeti „operettje” hosszú ideig a vodevil (*vaudeville*) volt, az a fordulat, bonyodalmas szerkezetű zenés vígjáték, amely csaknem törvényszerűen szerep- és identitáskonfúziókra, *qui pro quó*-kra épült. Ebben – és több egyéb vonatkozásban – erősen emlékeztet az egykor fényesen kivirágzott vodevil-repertoár a 20. század elejének osztrák–magyar operettarculatához.

A szórakoztató dalszínházi irodalom történetileg meglehetősen ágas-bogas világának egy hangulatos fejezetéből adott bő ízelítőt nemrég – évadzáró koncertjeként – a kolozsvári Transilvania Állami Filharmonia. 19. és 20. századi zarzuelákat hallhatott a közönség a hangzatos, nem kevésbé blifangos *De España vengo* cím alatt, ami azért „igaztalan”, mert sem a hangszerek, sem a kórus, sem a szolista, sem a karmester nem Spanyolországból jött. „Csak” a zene volt spanyol – ám aki jelen volt a koncerten, talán nem cáfolja meg, hogy a temperamentum, a hevület igenis spanyol/latino volt, nem utolsósorban a Buenos Airesben született, ám világpolgár karmesternek, Tulio Gagliardónak – jelenleg az Izmiri (Törökország) Állami Opera dirigensének – és a kolozsvári filharmoniai kórus karigazgatójának, az olykor (gyaníthatóan) csodákra is képes Cornel Grozának köszönhetően. A kánikulában tikkadozók hőérzetét ráadásul a két szolista is fokozta: a

perui szoprán Ximena Agurto, de kivált az egykor ugyancsak Limában debütált tenorista, Andrés Veramendi, aki agilitás, technika és hang adottság tekintetében egyaránt kiemelkedő, ráadásul színészi kvalitásokban is gazdag előadói stílusa révén e viszonylag nagy történelmű zenei műfaj karakterisztikáját vérbő sokszínűséggel érezte meg a kolozsváriakkal.

Amplitúdó

A témaválasztás és a vendégművészek meghívása nem csupán „populáris” (és/vagy évadzáró) szempontból volt előnyös. Erről a daljátéki műfajról ugyanis kevésszer esik szó nálunk, pedig tekintélyes gyökérzete a középkorig, vélhetőleg a 14. század elejéig vezethető vissza – az *auto sacramentalé*ig. Ezek vallási tárgyú, többnyire egyfelvonásos spanyol színpadi művek voltak, amelyeknek divatja uralkodói intézkedés nyomán szakadt meg (1765-ben III. Károly betiltotta előadásukat). De ezeket a spanyol arcú misztériumjátékokat fokról fokra áthatották az olasz operaimitációk. A zarzuela előfutárának tekintett művek legismertebb szerzőjén, Calderón de la Barcán kívül a 17. századi zarzuelaszerzők közül kiemelkedik a drámaíró Lope de Vega és a komponista Juan de Hidalgo. E korai zarzuelák szereplői elsősorban ógörög hősök és mitológiai alakok voltak. A műfaj a 18. század elején a királyi kizsákmányozási áldozat esett, és társadalmi funkciója is meg-

változott: a trónra lépő Bourbonok inkább az olasz opera művelőit hívták a spanyol udvarba, az arisztokraták meg szervilis simulékonysággal nézték, amint a zarzuela „kivonul” a madridi köznép által látogatott színházakba, az ún. corralokba. A zenes darabokba így egyre több, a mindennapi élet eseményeit idéző jelenet került, az ókori hősök helyett meg hétköznapi embereket emeltek főszereplővé a zarzuelaszerzők. Az említett III. Károly uralkodása idején lázadás tört ki a nagy befolyásra szert tett, olasz származású miniszterek ellen, ez pedig kihatott a színházi életre is – a zarzuela újra beszívargott a belvárosi színpadokra, sőt előlépett género grandévá (nagy műfajjá). Nem csoda, hogy a nemzeti ébredések századában, vagyis a 19-ben jegyezhetjük a zarzuela virágkorát – 1890-re mintegy tucat madridi színház hódolt a zarzuelának. Francisco Asenjo Barbieri, Joaquín Gaztambide, Manuel Fernández Caballero, Joaquín Turina munkásságát számos komponista folytatta, sőt a műfaj a Fülöp-szigetekre is eljutott Darío Céspedes *Juego de Fuego* című darabjának manilai bemutatójával. Ettől kezdve több filippinó társulat is saját szerzeményeket kezdett előadni, amelyeket több bennszülött nyelven is sarswelának neveznek. A 20. század elején, majd a polgárháború idejétől a zarzuela ismét hanyatlásnak indult. A műfajt ekkoriban (mások mellett) Pablo Sorazábal, José Serrano, Federico Moreno Torroba tartotta életben. Az utolsó zarzuelákat a 20. század közepe táján írták, s csak az 1970-es években vetült rá ismét a műfajra az érdeklődés fénye – de ekkor már nem színpadi, hanem elsősorban koncerttermi kvalitásai miatt.

JAKABFFY TAMÁS

Digitális színes nyomatok

Antefaktum

Születésnap ajándékkal, első egyéni tárlata megrendezésével lepte meg önmagát, kollégáit meg a művészetek barátait Szűcs Enikő grafikus, a temesvári Nyugati Egyetem képzőművészeti és design kar formatervezői szakának adjunktusa. Élet- és alkotói pályája mérlegkészítésre sarkalló, fontos határkövénél átlépése arra serkentette a Székelyudvarhelyen világra jött, grafikus oklevelet a Béga-parti városban szerzett fiatal képzőművésznőt, aki egyetemi oktatóként tizenhat éve a designer-növendékeket ismerteti meg a kompozíció alapjaival, hogy miután alkotásaival tehetsége beszédes tanúbizonyságát adva közel 80 csoportos tárlaton szerepelt, *Körforgás* címen összeállított önálló tárlatával is nyilvánosság elé lépjen a szegedi Polgári Szalonban.

Szerénysége mellett Szűcs Enikőt választott műfaja, a számítógépes grafika még erősen vitatott helyzete, megítélésének megosztottsága is tartózkodóvá, óvatossá tette. Csendben szorgoskodva kivárt. Köztudott, hogy nagyon sok honi és nemzetközi seregszemléről, bi- vagy triennáléről eleve kizárják a nem hagyományos sokszorosítási eljárásokkal készült nyomtatottakat. Másfelől a digitális képzőművészet nagykorúvá érését demonstrálva sokasodnak a kimondottan a számítógépes képalkotást felkaroló, népszerűsítő rendezvények. Világszerte jelentős művészeti intézmények – a San Francisco-i Modern Művészetek Múzeumától a New York-i Kortárs Művészetek Új Múzeumáig – nyitották már meg kapuikat a kanonizálódás útját járó új műfaj előtt.

Kifinomult művészi érzékét, fogékonyságát és leleményességét magas fokú grafikus tudással, jártassággal, ötletességgel és kimért precizitással párosítva szerkesztette meg tartalmas és szellemes digitális képeit Szűcs Enikő. Jellegzetes forma- és színvilágú, speciális vászonalapra nyomtatott grafikáit a számí-

tógépekbe táplált szoftverek adottságainak, kombinációs képleteinek, változatos megoldásainak leleményes kamatoztatásával alkotta meg vizuális élményt sugárzó kompozícióit. A Photoshop képfeldolgozó program segítségével látomásos egyéni kép- és jelvilágot varázsol a képernyőre, illetve a preparált, vakramákra feszített vászonfelületekre.

Szegeden bemutatott képei tulajdonképpen vonalak, formák, színek, mértani idomok halmazából egybeszerkesztett struktúrák, hatásosan tagolt és társított algoritmusok. Szűcs Enikő saját készítésű, vagy átvett fényképeket visz be a számítógép memóriájába, illetve az egyes programokba eleve beépített képelemeket, formákat, struktúrákat és színeket hívja elő, amelyeket kombinál, egybeszerkeszt, átdolgoz, torzít, ízekre szed, hogy aztán végül újrakomponálja, képpé építse és lényegítse.

Bizonyos fókig álomszerű az a formavilág, amelyet Szűcs Enikő grafikáin felvonultat. Gyakorta kimondottan olyan dolgokat, különös jelenségeket és bizarr viszonylatokat jelenít meg, amelyek az álom és a képzelet szüleményei. A valóságból kiszakított, átemelt elemeket izoláltan emeli ki némelykor, máskor meg szokatlan, nem mindennapi kontextusokba állítja. Furcsa keveréklényeket jelenít meg elképesztő attribútumokkal a képzelet és a számítógép szülte helyszíneken. Előszeretel használja a tömlőszerű, a kígyózó csöveket, a tekervényes indákat idéző képződményeket, amelyek még portréit is behálózzák és „ritmizálják”. Szűcs Enikőnek – képei tanúsága szerint – nagyon élénk a fantáziája. Képes ébren is szépeket, titokzatosakat, elgondolkodtatókat és izgalmasakat álmodni – és alkotni. Jó adag pajkosság, szellemesség, visszafogott játékoság oldja derűssé Szűcs Enikő digitális színes grafikáit.

SZEKERNYÉS JÁNOS

A június 18–26. között megrendezett nagyváradi Szent László Napok keretén belül került sor Aniszi Kálmán, Benkő László, Csinta Samu, György Attila, Molnár János és Tóth Ágnes kötetének bemutatására.

Szilágyi István, a *Helikon* alapító főszerkesztője volt az E-MIL *Álljunk meg egy szóra!* eseménysorozatának vendége június 29-én, a kolozsvári Bulgakov kávéházban. A Kossuth-díjas íróval László Noémi beszélgetett.

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája is rendezvénysorozatot szervezett a *Double Rise* összművészeti fesztiválon, Torockón, július 1–3. között. A fesztiválon sor került egy lírai beszélgetésre Muszka Sándorral, György Attila, Márton Evelin, Molnár Vilmos prózaírók, Karácsonyi Zsolt, László Noémi, Lővétei László költők, valamint André Ferenc, Horváth Benji, Kali Ágnes, Varga László Edgár és Visky Zsolt fiatal költők felolvasására, illetve Bálint Tamás kötetbemutatójára. A beszélgetéseket Karácsonyi Zsolt, Bálint Tamás és Gáll Attila moderálták. A rendezvény társszervezője Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa és a Bukaresti Balassi Intézet volt.

A Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. kihirdette az Előretolt Helyőrség Íróakadémia pályázatának nyertesait. Mentorok: Ármos Lóránd, Bálint Tamás, Bíró Szabolcs, Csenger Levente, Dobai Bálint, Erdős István, Kubiszyn Viktor, Lőrincz P. Gabriella, Márkus András, Muszka Sándor, Nádas Krisz, Noszlopi Botond, Sayfo Omar, Szabó Borbála. Pályakezdekők: Ágoston Szász Katalin, Bálint Szilárd, Bék Timur, Bese Bernadett, Birtalan Andrea, Csikár Norbert Adrián, Dezső Katalin, Erdélyi Dorina, Fehér Boldizsár, Hernádi Anna Borbála, Huszár Eszter, Karkó Ádám, Kopriva Nikolett, Liszka Gyöngy, Mizser Fruzsina, Molnár Dóra, Nagyházi Márton, Para Márton, Pataki Tamás, Pejin Lea, Polgár Kristóf, Szabó István.

Kun Árpád, Norvégiában élő, Aegon-díjas író volt a Látó Irodalmi Játékok rendezvénysorozat meghívottja június 29-én a marosvásárhelyi G. Cafében, ahol Vida Gáborral beszélgetett, majd június 30-án

a székelyudvarhelyi G. Cafében Murányi Sándor Olivér vendége volt.

Július 2-án elhunyt Elie Wiesel erdélyi származású, Nobel-békedíjas amerikai zsidó író. 1982-ban született Máramarosszigeten. 1944-ben családjával együtt deportálták. A háború után Párizsban telepedett le, a francia irodalomban is komoly elismerésnek örvendett. 1961-ben emigrált az Amerikai Egyesült Államokba, élete hátralevő részét ott töltötte. Ő volt az egyik legismertebb Auschwitz-túlélő. 57 könyvet írt, egyik leghíresebb műve *Az éjszaka*, amely a koncentrációs táborok élményein alapul.

A Mensch Nemzetközi Alapítvány tolerancia-díját idén Benedek István Gábor író, Esterházy Péter író és Röhrig Géza színész nyerte el. A díjjal olyan szerzők munkáit tüntetik ki, akik műveikben és közéleti szerepléseikben a tolerancia, az elfogadás elvét terjesztik.

A Franz Kafka irodalmi díjat idén Claudio Magris olasz írónak ítelték. A díjjal olyan szerzők munkáit tüntetik ki, amelyekkel a demokrácia, az egymás iránti tisztelet, a humanizmus elveit terjesztik.

Karakter

Könnyebb elterelni egy folyót, mint...

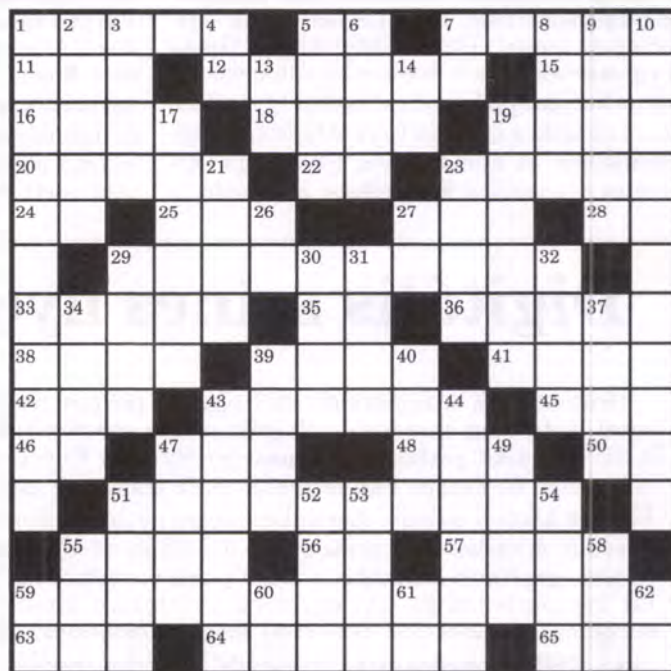
A fősorok a fenti kínai közmondás folytatását rejtik.

VÍZSZINTES 1. Becézett Vendel. 5. Kezdeti ihlet! 7. Lemondó legyintés szava. 11. ... mode; divatos. 12. Iskola, régies szóval. 15. Angol sörféle. 16. Falevél, népiesen. 18. Ál alatti zsírpárna. 19. Fonal, cérna. 20. Vízlágyító és tisztítószert. 22. Gitárhúrok! 23. A másikkal. 24. Boafarok! 25. Kötőszó, röviden. 27. Francia területmérték. 28. Ellentétes köztűz. 29. Módosító, megváltoztató. 33. Városi jármű. 35. Az ezüst vegyjele. 36. Baranyai település. 38. Verdi egyik operája. 39. Bázis, fundamentum. 41. Bibliai szereplő. 42. Tea, németül. 43. Más elől kaparint. 45. Gazdasági munkaközösség, röviden. 46. Azonos betűk. 47. Holland légitársaság. 48. Kettőzve: egzotikus fadob. 50. Középen odaönt! 51. Jellemes. 55. Az Aranykoporsó írója (Ferenc). 56. Középen kiül! 57. Levelet kézbesít. 59. Jellem-

zés. 63. Tollforgató. 64. Ószeres. 65. Karral jelez.

FÜGGŐLEGES 1. A folytatás első része. 2. A Jupiter egyik holdja. 3. Huszonnégy órai. 4. Vita magva! 5. Nem áll stabilan. 6. Jégkorong. 7. Amennyiben. 8. Eredeti dzsessz! 9. Lent állónak nyújt. 10. A folytatás második, befejező része. 13. Autonóm terület, röviden. 14. Igen, oroszul. 17. Tanintézmény. 19. Üvöltő ...; Emily Brontë regénye. 21. Elavult, divatjamúlt. 23. József Attila verse. 26. Kettőzve: ropogós édesség. 27. Csak félig! 29. Párizsi divat! 30. Hamis (zenei hang). 31. Helytálló. Ócska régi dolog. 34. Semmi, franciául. 37. Télyf Iván családi neve. 39. Zamatos gyümölcs. 40. Rovartojás. 43. Helyére pakoló. 44. Zümmögő rovar. 47. ... -Bogaz; a Kaszpi-tenger öble. 49. A ...; felesben (olasz). 51. Elszáradt növényi szár. 52. Szép, vonzó (táj). 53. Ázsiai nép volt. 54. Becézett Salamon. 55. Sebet ejt a kígyó. 58. Koppenhága lakója. 59. Kínos rész! 60. Utca közepe! 61. Számárhang. 62. Saint, röviden.

R. T.

A *Helikon* 2016/12. számában közölt *Illúzió* című rejtveny megfejtése: *Az emberiséget sújtó katasztrófák ellen.*

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége

Nemzeti Kulturális Alap

BETHLEN GÁBOR
Alap

TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS
A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Primăria și Consiliul
Local Cluj-Napoca

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Proiectul susține candidatura orașului Cluj-Napoca la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021. Lapunk támogatja Kolozsvár Európa Kulturális Fővárosa 2021 címre benyújtott pályázatát. Kiadványunk a Román Kulturális Minisztérium támogatásával jelenik meg.

VISIT CLUJ
The Heart of Transylvania

CLUJ-NAPOCA
2021
CAPITALĂ CULTURALĂ
EUROPEANĂ

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN: Pavilon 420
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

LÁSZLÓ NOÉMI: vers, műfordítás
ANDRÉ FERENC: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Lapterv: ÁRKOSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont